

Zuidelijk Afrika

Maatschappij Cultuur Reizen

NAJAAR 2004 JAARGANG 8 NR 3 € 5,50

- ▶ Carl Niehaus verkondigt nu Gods woord
- ▶ Soweto Blues: de muziek van Zuid-Afrika

Ilha de Moçambique:
kruispunt van culturen

Nooit is alles gezegd

Zuidelijk Afrika

Nooit is alles gezegd, zeggen ze in Afrika.

Neem nú een abonnement voor 2005

Als welkomstgeschenk krijgt u het winternummer van 2004 gratis – plus de Zuid-Afrikaanse jazz CD *Ten + One Song*.

Bent u al abonnee? Laat dan iemand anders gratis kennismaken met het blad.

Meldt u snel aan per e-mail: magazine@niza.nl Of vul onderstaande bon in. Bedankt!

U betaalt voor het abonnement € 20,65 (Europa: € 26,85; buiten Europa: € 30,95). U krijgt een acceptgiro thuisgestuurd. Het abonnement geldt tot wederopzegging.

Ik geef een gratis kennismakingsnummer aan:

Voorletters _____ Achternaam _____ m/v

Adres _____

Postcode en plaats _____

Telefoonnummer _____

Ik neem een abonnement en krijg het eerste nummer + CD cadeau.

Voorletters _____ Achternaam _____ m/v

Adres _____

Postcode en plaats _____

Telefoonnummer _____

Bank- of girorekening _____

Kopieer de bon of knip hem uit. Stuur hem in een envelop zonder postzegel naar: Zuidelijk Afrika, Antwoordnummer 11800, 1000 RA Amsterdam / Faxen mag ook: 020-520 62 49 / Of zendt de gegevens per e-mail naar: magazine@niza.nl

9087002

Foto omslag: Sigrïd Spinnox

In dit nummer:

8 Ilha de Moçambique, ankerplaats op het kruispunt van culturen

“Het is niet onmiddellijk duidelijk op welk deel van de aardbol en in welke tijd we ons bevinden.” Journaliste Jordane Bertrand en fotografe Sigrïd Spinnox doen verslag van hun fascinerende reis naar een verborgen schat in het hoge noorden van Mozambique.

14 Carl Niehaus verkondigt nu Gods woord

Oud-verzetsstrijder, oud-ambassadeur en oud-consultant Carl Niehaus verrast de buitenwereld opnieuw. Hij werkt voortaan aan een radio- en televisiezender voor de Zuid-Afrikaanse Rhemarkerk. Aan Nederland bewaart hij enkele pijnlijke herinneringen, noteerde Peter van den Akker.

Zuidelijk Afrika, najaar 2004 jaargang 8, nummer 3 verschijnt vier maal per jaar
Bezoekadres: Prins Hendrik-kade 33, Amsterdam
Postadres: Postbus 10707, 1001 ES Amsterdam

Telefoon: 020-520 62 10
Fax: 020-520 62 49
E-mail: magazine@niza.nl
www.niza.nl/magazine

Zuidelijk Afrika wordt uitgegeven door het Nederlands insti-

tuut voor Zuidelijk Afrika. Het magazine wordt gemaakt door een onafhankelijke redactie, die opereert op basis van een redactiestatuut. De inhoud geeft niet noodzakelijk de standpunten van NiZa weer.

Advertenties: Riet Ariaans
020-520 6210 of 06-4020 8045
riet.ariaans@niza.nl

Redactioneel team: Bart Luirink (hoofredactie, Zuid-Afrika), Udo Sprang (eindredactie),

Nicole Segers (beeldredactie).

Vaste medewerkers: Peter van den Akker (Zuid-Afrika), Marnix de Bruyne, Pauline Burmann, Evelien Groenink (Zuid-Afrika), Ineke van Kessel, Madeleine

Maurick, Bram Posthumus, Anne-Mariëke Steeman, Mariëke van Twillert.

16 Zuid-Afrika:
Nationale Partij geeft zich over,
Bart Luirink

17 Afrika:
Albert Heijn maakt er gehakt van

25 Zuid-Afrika:
Management op z'n Afrikaans,
Marnix de Bruyne

26 Zuid-Afrika:
Een beweging in tijd,
Eric Miller

42 Burundi:
Zuid-Afrika speelt dubbelrol in Burundi,
Jeroen Corduwener

Rubrieken

4 Het Portaal

18 Dromen en Denken: **Charity Musamba over normen en waarden in Zambia,** Bram Posthumus

21 Afrika-Gek: **Willem Vriend,** Bart Luirink

38 Profiel: **Jonathan Moyo, venijnige spreekbuis van Robert Mugabe,** Marnix de Bruyne

39 Column: **De vogel die melk poept,** Prudence Mbewu

40 **Swakopmund Observer,** Heinrich Otjiwarongo

43 **Lezersaanbiedingen**

44 In beeld: **Het Mozambique van Ricardo Rangel,** Barbara Bosma

48 **De Markt: muziek, boeken, agenda**

Intussen in Johannesburg

Onlangs was de Schotse schrijver Alexander McCall Smith te gast op een diner dat 'Exclusive Bookshops' te zijner ere organiseerde. De boeken van Smith, waarin de Botswanaanse Precious Ramotswe een hoofdrol speelt (zie het vorige nummer van dit blad), verkopen hier als 'boerewors'. De zaal zat vol met zo'n honderdtwintig blanke fans, merendeels van middelbare leeftijd of iets ouder. Er was een tafelschikking, die mij bij een echtpaar en hun dochter had ingedeeld. Al na twee minuten was het raak: "Mijn vrouw heeft me hiernaartoe genomen. Ik heb nog nooit iets van die man gelezen." Maar hij was wel ooit in Botswana geweest, vond het er prachtig en de zwarten zoveel aangenamer dan thuis. Niks zeggen, hield ik mijzelf voor. Slokje witte wijn en neutraal knikken. Na een korte stilte nam de vrouw het gesprek over. "De doodstraf moet weer ingevoerd worden, onmiddellijk", riep ze. Ze keek me indringend aan. "Niet dan?" Niks zeggen. "Vorig jaar nog! Een zuster van een buurvrouw van een vriendin... Overdag! In d'r eigen huis!" Terwijl het misdrijf tot in de gruwelijkste details over tafel ging, zag ik de dochter hardnekkig in het niets kijken. "Hang them', dat is mijn mening!" Waarna de schrijver het woord kreeg. Die vertelde over een nieuw boek waarin hij zijn spotlust op Duitse wetenschappers loslaat. "Het speelt toch in Botswana?" vroeg de man naast me aan zijn wraakzuchtige vrouw. "Ssst", siste ze. Ik heb de vrouw nog wel vriendelijk aangeraden de boekjes van McCall Smith te lezen en kennis te maken met de humaniteit van Precious Ramotswe. Daarop keek ze me onbegrijpend aan. Maar verder heb ik mijn mond gehouden, want ik woon hier om te luisteren.

Bart Luirink

22 Theater van de Verandering

De cultuur in Zuid-Afrika bloeit na tien jaren vrijheid. Zestien pagina's over hoe cultuur hielp de apartheid te verjagen en daarna tot bloei kwam. "Onze renaissance wordt werkelijkheid", jubelt cabaretier Pieter-Dirk Uys in zijn essay.

28 Hoogtepunten Afroviibes Festival

In het Afroviibes Festival is het woord aan artiesten die kleur geven aan het moderne Zuid-Afrika. Zingi Mfeka maakte een portret van artistiek leider Gregory Maqoma. Ronald Kennedy bekeek het bekroonde toneelstuk At Her Feet over moslima's in Kaapstad.

32 Soweto blues, de bezieling van de Zuid-Afrikaanse jazz

De geschiedenis van de jazz in Zuid-Afrika, ontrafeld door Gwen Ansell. Een levenskrachtig elixer van buitenlandse invloeden en eigen muziektradities.

Aan dit nummer werkten mee: Kennedy (Zuid-Afrika), Aggie Langedijk, Prudence Mbewu (Zuid-Afrika), Zingi Mfeka (Zuid-Afrika), Eric Miller (Zuid-Afrika), Astrid Nieland, Marleen Noordergraaf, Neo Ntsoma (Zuid-Afrika), Ricardo Rangel (Mozambique), Jürgen Schadeberg (Zuid-Afrika), Sigrid Spinnox (Mozambique), Pieter-Dirk Uys (Zuid-Afrika), Graeme Williams (Zuid-Afrika)

Vormgeving: Van Rosmalen & Schenk, Amsterdam
Druk: Thieme, Nijmegen
Fotobureau: i-Afrika, Kaapstad
e-mail: iafrica.photo@iafrica.com

Abonnementen: € 20,65 per kalenderjaar (Europa: € 26,85; buiten Europa: € 30,95).
Aanmelding op het redactie-adres. Betaling na ontvangst van de acceptgiro.
Abonnementen worden op

1 januari automatisch verlengd, tenzij schriftelijk is opgezegd vóór 1 december.

Adreswijzigingen: uitsluitend schriftelijk.
ISSN: 1386-4297

Teksten: Bart Luirink
(tenzij anders vermeld)

Black Christ

Veertig jaar geleden schilderde Ronnie Harrison de toenmalige ANC-leider *chief* Albert Luthuli als een zwarte Christus. Hendrik Verwoerd, grondlegger van de apartheid, werd zijn sadistische folteraar. Het werk werd door het minderheidsbewind onmiddellijk verboden en de kunstenaar werd gearresteerd. Het schilderij dreigde vernietigd te worden, maar activisten slaagden erin de *Black Christ* naar Londen te smokkelen. Eerder dit jaar kwam het werk terug naar Zuid-Afrika en is te bezichtigen in de National Gallery in Kaapstad. Op de foto Ronnie Harrison voor zijn schilderij.

FOTO: MIKE HUTCHINGS/REUTERS

50
jaar geleden:

De Zuid-Afrikaanse vrouwenbeweging werd opgericht: de Federation of South African Women.

BENOEMD

→ Prof. dr. Leo de Haan (54) is per 1 september directeur van het Afrika Studiecentrum (ASC) in Leiden. De Haan was eerder als directeur verbonden aan het Centre for International Development Issues in Nijmegen en is gespecialiseerd in ontwikkelingsstudies in sub-Sahara Afrika. Hij is de opvolger van dr. Gerti Hesseling. Zij blijft als senior onderzoeker aan het ASC verbonden.

Mugabe's spindoctor is homo

Zimbabwe's informatieminister, Jonathan Moyo, is homo. Dat is volgens dr. David Nyekorach Matsanga, oud-adviseur van president Mugabe, vastgesteld nadat testen uitwezen dat zich in haarvezels van Moyo vrouwelijke hormonen bevinden. Matsanga beweert dat de haarmonsters uit het huis van de minister komen. Bevriende professoren in een Londens ziekenhuis zouden de forensische testen hebben uitgevoerd. Moyo, die homo's in zijn land meermalen publiekelijk heeft aangevallen, weigert te reageren. (Zie ook profiel op pagina 38)

Koning Mswati bij 10 ergste dictators

Afrika's laatste absolute monarch, koning Mswati III van Swaziland, is boos over zijn verkiezing tot een van de ergste dictators ter wereld. De 36-jarige koning, die in 1986 aan de macht kwam, werd tiende op de lijst die door het e-zine *Parade* wordt samengesteld op basis van rapportages van Amnesty en Human Rights Watch. Noord-Korea's Kim Jong Il werd eerste. Ook Robert Mugabe (Zimbabwe, vierde), Teodoro Nguema (Equatoriaal Guinee, zesde) en Omar Al-Bashir (Soedan, zevende) haalden de lijst. Volgens Mswati's broer, prins Masitsela Dlamini schaadt de 'negatieve berichtgeving' de reputatie van het koninkrijk. Dlamini: "Het is weer zo'n typisch voorbeeld van een aap die denkt te weten hoe Swazi-geiten leven."

Premier Mozambique bij 100 machtigste vrouwen

Luisa Diogo (46), die eerder dit jaar premier van Mozambique werd, is de enige Afrikaanse op de lijst van 100 machtigste vrouwen ter wereld, samengesteld door het Amerikaanse

tijdschrift *Forbes*. Volgens het blad vertegenwoordigt Diogo 'een nieuwe

garde Mozambikaanse politici' wier invloed zal toenemen nu president Chissano zijn vertrek heeft aangekondigd. Op 1 december zijn er in Mozambique verkiezingen voor parlement en presidentschap.

Slapende leeuw versus eend en muis

De nabestaanden van Solomon Linda, componist van de wereldhit *The Lion Sleeps Tonight*, hebben

Walt Disney de wacht aangezegd. Deze maatschappij bracht onlangs een derde filmaflevering van de *Lion King* uit en daarin is opnieuw het aloude lied van Linda te horen. Het muzieklabel Gallo betaalde de componist ooit tien shilling voor zijn werk, dat oorspronkelijk *Uyimbube* heette. Vervolgens verbasterden de Tokens, een Amerikaanse band, het door Pete Seeger uitgebrachte *Wimoweh*, een bewerking van *Uyimbube*. En zo ontstond *The Lion Sleeps Tonight*, ook te horen in de Nederlandse *Lion King*. Volgens de Zuid-Afrikaanse journalist Rian Malan verwerven nabestaanden het ooit verkochte copyright na 25 jaar. Linda's kleindochters, woonachtig in Soweto, maken daarom aanspraak op miljoenen randen. Hun advocaat heeft bedreigd beslag te zullen leggen op enkele van de 240 handelsmerken die Walt Disney in Zuid-Afrika heeft laten registreren. Gedacht wordt aan producten van Donald Duck en Mickey Mouse.

ANC handhaaft Kerstmis

Kerstmis blijft, verklaarde ANC-woordvoerder Smuts Ngonyama begin augustus. Volgens de Zuid-Afrikaanse *Sunday Times* zou een door oud-minister Buthelezi ingestelde commissie afschaffing van de christelijke feestdagen overwegen. Ngonyama bevestigde wel dat de

20

jaar geleden:

Veiligheidsraad neemt resolutie aan die de Zuid-Afrikaanse militaire acties in Angola veroordeelt. Engeland en VS onthouden zich van stemming.

ANC'ers komen voortaan op tijd

Er is al veel gezegd over de vermeende Afrikaanse gewoonte om niet op tijd te komen. Nelson Mandela ergert zich er rot aan. Misschien is dat de reden dat de afdeling productverkoop van het ANC nu een horloge op de markt heeft gebracht. Compleet met ANC-logo en inscriptie *ANC 10 Years of Democracy*. In een oplage van duizend. Roestvrij staal. En voor een 'zacht' prijsje: een herenklokje kost 5000 rand (600 euro), die voor dames iets meer dan de helft: 3000 rand (360 euro).

Holland South Africa Line

Veertien jonge kunstenaars uit Zuid-Afrika en Nederland werkten drie maanden in elkaars atelier.

Deze *Holland South Africa Line* werd in 2000 opgezet door AKKA, een organisatie voor projecten rond beeldende kunst in Amsterdam. In vier boekjes, samengepakt in een handzame doos, wordt verslag gedaan. Naast interviews met de kunstenaars over deze kruisbestuiving, bevatten ze werk uit de tentoonstellingen zoals die in Kaapstad en in Amsterdam te zien waren. Meer info op www.akka.nl/hsal

Johannesburg, een collage van Femke van Heerikhuizen.

100
jaar geleden:

De Duitse Lothar von Trotha tekent het Vernichtingsbevel, opdracht tot het uitroeien van naar schatting 60.000 Namibische Herero's.

C.F. Beyers Naudé

1915 – 2004

Op 7 september overleed dominee Christiaan Frederick Beyers Naudé, een van de belangrijkste blanke critici van apartheid. Zowel zijn achtergrond als zijn eigen talenten leidden ertoe dat Beyers Naudé al op zeer jonge leeftijd als een toekomstige sleutelfiguur in de Afrikaanse wereld werd gezien. Ondanks zijn breuk met apartheid in de jaren zestig, is Beyers Naudé zijn leven lang met hart en ziel Afrikaner gebleven.

Dat hij in Stellenbosch ging studeren, was vanzelfsprekend. Dit Afrikaner bolwerk, waar Hendrik Verwoerd ten tijde van Beyers studie doceerde, was het intellectuele hart van de apartheidrepubliek. Dat hij in zijn laatste levensfase – na decennialang vooral door Afrikaners hartstochtelijk verguisd te zijn – een eredoctoraat in Stellenbosch kreeg, had dan ook een grote emotionele betekenis voor hem. Een Nederlandse journalist ergerde zich bij die plechtigheid aan de bepaald niet ondubbelzinnige wijze waarop het universitaire eerbetoon aan Beyers Naudé werd toegekend. Tegenover de oprechte behoefte aan eerherstel en verzoening bij een deel van het hooglerarencorps stonden anderen, voor wie de afvallige Naudé een verrader van de Afrikaners bleef. De journalist vroeg 'oom Bey' of hij ook niet vond dat dit eerbetoon nogal laat kwam. Het antwoord was typerend voor Beyers Naudé: "Dit vind ik wel, maar zeg ik niet." Dankbaarheid en de behoefte aan verzoening overheersten. Voor Beyers waren apartheid en christendom niet te verenigen; Afrikaner zijn en tege-

FOTO: ERIC MILLER/AFRIKA PHOTOS

lijkertijd de bevrijdingsstrijd steunen, bleek goddank wel mogelijk.

Erik van den Bergh

Oud-medewerker van de Werkgroep Kairos. Deze organisatie werd in 1970 opgericht als steungroep voor dr. C.F. Beyers Naudé en zijn Christelijk Instituut.

commissie bestaat en studeert op een stelsel van vrije dagen. "Ze zijn nog lang niet klaar en dat ze de kerst zouden willen afschaffen, is ondenkbaar", aldus de woordvoerder.

Wild Krugerpark op hol

De laatste maanden is een stijgend aantal mensen in Mozambique aan de grens met het Zuid-Afrikaanse Krugerpark aangevallen door ontsnapte leeuwen, luipaarden en buffels, meldt www.afrikanieuws.nl.

De dieren emigreren binnen het immense park en worden normaal gesproken gestopt door de buitenhekken. Grote gaten in het hekwerk maken het echter mogelijk dat de dieren ontsnappen. Momenteel werken Zuid-Afrika, Zimbabwe en Mozambique aan een ambitieus plan om aangrenzende natuurparken met elkaar te verbinden.

Gordimer breekt met biografie

Schrijfster en Nobelprijswinnares Nadine Gordimer heeft geweigerd een aan haar gewijde biografie te autoriseren. Volgens Gordimer zou *No Cold Kitchen*, geschreven door Ronald Suresh Roberts, "onnauwkeurige en in sommige gevallen onjuiste verklaringen" bevatten. Uitgever Bloomsbury heeft zich inmiddels teruggetrokken. Het boek zal nu door Jonathan Ball Publishers op de markt worden gebracht. Gordimer zwijgt vooralsnog over welke passages haar

woede wekten. Het gevolg is dat de auteur er in de Zuid-Afrikaanse media enthousiast op los fantaseert. Zo beschrijft Roberts de briefwisseling van Gordimer met de Amerikaanse schrijfster Susan Sontag en de Palestijnse schrijver Edward Said over het conflict in het Midden-Oosten. De biograaf kwalificeert Gordimer's standpunt als 'liberaal', hetgeen door veel Zuid-Afrikanen wordt geassocieerd met de 'enerzijds-anderzijds houding' van sommige blanken tijdens de apartheid. Ook denkt Roberts dat de schrijfter geïrriteerd is over de aandacht die hij schenkt aan haar ruzies met Ruth First, door het apartheidsregime vermoord. Gordimer zou First is haar dagboek voor *silly bitch* uitmaken. Tenslotte geeft de biograaf blijk van een voorkeur voor de schrijfster Doris Lessing, die uit apartheid-Zuid-Afrika vertrok en 'niet aan de speen van de blanke privileges zoog, zoals Gordimer.'

Nadine Gordimer

30 De anti-apartheidsbeweging publiceert in een rapport hoe het Rhodesische minderheidsbewind tabak naar Nederland smokkelde en zo het VN-wapenembargo doorbrak.

Verzoening

Mandala verzoenden zich eind juli bij de viering van de 86-ste verjaardag van Zuid-Afrika's oud-president. Winnie verscheen op het feest op aandringen van dochter Zinzi. Haar zoon, Gadaffi, had net de initiatieschool doorlopen. Dat werd ceremonieel afgesloten. Xhosa-traditie schrijft voor dat de grootmoeder, die een belangrijke rol speelt in de opvoeding van haar kleinkinderen, daarbij aanwezig is. Volgens het Johannesburgse dagblad *The Star* hadden Nelson en zijn echtgenote Graça, die ook nog eens hun zesde huwelijksdag vierden, vooraf onmiddellijk met Winnie's aanwezigheid ingestemd.

OVERLEDEN

→ Overleden op 22 augustus: Eddison Zvobgo (69), mede-oprichter van de Zimbabweaanse regeringspartij Zanu-PF en hoofdarchitect van Zimbabwe's grondwet. Toen zijn oude strijdmakker president Mugabe autocratischer werd, betreurde Zvobgo de grote machtsconcentratie die zijn eigen grondwet mogelijk maakte. Zvobgo bekritiseerde openlijk de repressie door Zanu-PF en werd politiek uitgerangeerd.

→ In mei overleed Mookho Kobeli (35), hoofdredactrice van de krant *Leselinyana la Lesotho*. "Ze heeft gif ingeademd in Amerika", aldus haar secretaresse in een brief. Kobeli (zie artikel over Morija in *Zuidelijk Afrika*, zomer 2004) keerde eind maart doodziek terug vanuit Amerika, waar ze een vervolgstudie journalistiek was begonnen. Vermoedelijk overleed ze aan de gevolgen van aids.

→ Op 26 juli overleed de Zuid-Afrikaanse bassist Sipho Gumede op 53-jarige leeftijd. Hij was een van de best verkopende jazzmusici in zijn land. Van het album *Blues for my mother* werden in 1998 vijftigduizend exemplaren verkocht.

→ Op 28 juli stierf John van 't Hoff in Amsterdam op 65-jarige leeftijd. Van 't Hoff, die in 1980 naar Zimbabwe verhuisde, zette zich in voor de ontwikkeling van de onafhankelijke vakbeweging in Zimbabwe en voor het onderwijs in zuidelijk Afrika.

ONDSCHIEDEN

→ Zimbabwe's Brian Chikwava (32) heeft met zijn *Seventh Street Alchemy* de Caine's Prize for African Writing 2003 gewonnen. Het Afrikaanse equivalent van de Booker Prize, werd in juli tijdens een galadiner in Oxford aan de auteur uitgereikt.

→ Buks Viljoen, redacteur van het weekblad *The Lowvelder*, dat in het Zuid-Afrikaanse Nelspruit verschijnt, heeft de 2004 Nat Nakasa Award for Courageous Journalism gewonnen. Viljoen, die sinds een auto-ongeluk in 1979 in een rolstoel zit, maakte naam met onthullingen over racisme in de rugbysport.

→ Chaz Maviyane Davies (52) is winnaar van de Anthon Beeke Prijs, een nieuwe prijs voor grafische vormgeving. De Zimbabweaan gaf tot voor kort leiding aan de vermaarde ontwerpstudio The Maviyane Project in Harare. In 2001 verhuisde hij naar de VS.

Graca Machel Nelson Mandela Winnie Mandela

Foto: Debbie Yazbek

Ilha de Moçambique, ankerplaats op het kruispunt van culturen

TEKST: JORDANE BERTRAND FOTO'S: SIGRID SPINNOX

Het is moeilijk voor te stellen dat Ilha de Moçambique, een halve-maanvormig stukje land van drie kilometer lang en 500 meter breed, eeuwenlang de hoofdstad van Mozambique was en het centrum van de handel in de Indische Oceaan. Toch kwamen Afrika, Azië en Europa elkaar daar tegen, en maakten van het eilandje een uniek trefpunt van beschavingen. Om deze historische schat veilig te stellen, heeft de Unesco het eiland in 1991 op de werelderfgoedlijst geplaatst. Het omvangrijke plan voor het behoud van het erfgoed mag op zich laten wachten, de bevolking draagt de rijkdom van de cultuurvermenging in zich; elke ontmoeting is daardoor een reis.

De aankomst verloopt geleidelijk, alsof Ilha de Moçambique, dat gewend is aan de eerbewijzen uit een andere tijd, de moeilijk te veroveren diva speelt. Na een rit van enige honderden kilometers vanuit Nampula, over een groene weg tussen de baobabs, laat de drie kilometer lange brug tussen het continent en het eiland de spanning nog even duren. Als een juwelenschrijn in het turquoise water van de Indische Oceaan houdt het zijn schatten verborgen, alvorens zich zonder reserve aan de bezoeker te vertonen. Want als hij eenmaal de brug over is, wordt de reiziger gegrepen door het eiland en zijn uitzonderlijke mengelmoes: geometrische Afrikaanse

In het hoge noorden van de staat

Mozambique ligt een verborgen schat: het eiland Mozambique. Tot een eeuw geleden was dit de fascinerende hoofdstad van het land. Nu behoort het tot het werelderfgoed.

hutten, Arabische huizen met grote terrassen, schitterende Portugese woningen in hun vergane glorie, moskeeën, kerken, tempels... Het is niet onmiddellijk duidelijk op welk gedeelte van de aardbol of in welke tijd we ons bevinden, zozeer weerspiegelt het eiland, op zijn gevels en op zijn gezichten, de Arabische, Swahilische en Portugese veroveringen en de Indische en

Chinese invloeden, die zijn lot hebben bepaald. Omar, die op het eiland geboren is en uit een Indiase familie stamt, vat deze geschiedenis met een glimlach samen: "Mijn broer is getrouwd met een Afrikaanse, mijn zuster met een Portugees en ik met een Indiase, en allemaal hebben we Afrikaans bloed!"

Met zijn natuurlijke, beschut gelegen haven is het eiland Mozambique al heel vroeg het doelwit van inha-ligheid geworden. Al vanaf de negende eeuw zijn de Arabieren van rond de Perzische Golf er aanwezig om de handel in goud, ivoor en slaven te laten gedijen. Het is trouwens emir Moussa Bey die er de scepter zwaait wanneer Vasco da Gama in 1498 aan land komt, tijdens een poging de zeeroute naar Indië te vinden. Afgezien van de opening van de specerijenroute, zou hun ontmoeting een onverwacht gevolg hebben voor de toekomst van Mozambique: het dankt er zijn naam aan. Bey wordt in

het Turks uitgesproken als Bek; de naam Moussa Bek verbasterde tot Mozambique en het eiland zou voortaan onder die naam op de Europese kaarten verschijnen!

Al snel vestigen de Portugezen zich op het eiland om zich te verzekeren van een veilige ankerplaats op de route naar Indië. In 1507 bouwen ze er een kleine vesting waar ze een vijftiental mannen posteren. Ze bouwen ook een kerkje, de Onze-Lieve-Vrouw van Baluarte, dat tegenwoordig wordt beschouwd als het oudste Europese religieuze bouwwerk van Afrika. In 1558 begint de bouw van het fort São Sebastião, waarvan de dikte van de muren niets te gissen overlaat omtrent de felheid van de strijd om de hegemonie op zee. De Hollanders, ontevreden over de onderhandelingen met Lissabon over de handel in de Oriënt, zijn trouwens de eersten die de Portugezen van deze strategische plek willen verjagen. Het eiland wordt maandenlang belegerd, eerst in 1607 en later in 1608. Na de totale verwoesting van de stad accepteren de Hollanders niettemin hun nederlaag en verleggen hun aandacht naar het Kaapse schiereiland. Sommige historici zijn er daarom van overtuigd dat het weinig had gescheeld of Mozambique was in Hollandse handen terechtgekomen en dan zou dat met Zuid-Afrika vermoedelijk niet het geval zijn geweest. Zuidelijk Afrika zou er dan heel anders hebben uitgezien...

Op uiterst soepele wijze

Ondanks de voortdurende aanvallen en plunderingen blijft het eiland Mozambique Portugees en wordt het de voornaamste ankerplaats tussen Lissabon en de Indische handelsposten. Het ziet een bonte stoet langskomen: onderkoningen, galeiboeven, handelaars, avonturiers. Gevolg van al dat korte vertoeven: de bevolking vermengt zich. Nog altijd een kenmerk van het eiland, waarvan de vreedzame coëxistentie van de verschillende gemeenschappen tot voorbeeld zou kunnen dienen in dit door

religieuze tegenstellingen geplaagde millennium. “Het is geen zeldzaamheid de religieuze moslimleiders te zien assisteren bij de kerstnachtmis, terwijl de priester hen komt groeten tijdens de islamitische feesten”, benadrukt Antoine, een Franse architect die sinds een jaar of tien op het eiland woont.

De meerderheid van de bevolking van het eiland is moslim; de islam – van soennitische overtuiging – wordt op uiterst soepele wijze gepraktiseerd. Een belangrijke figuur is sjeik Amur, de zoon van een Comorees die na een storm op het eiland aanspoelde. Met zijn negentig jaar is hij er de meest gerespecteerde religieuze leider en alle kinderen kennen zijn brommer. Ondanks zijn leeftijd besteedt hij uren aan het uitpluizen van

de geschiedenis van de moslimbroederschappen op het eiland. “Mijn hoofd dient niet alleen voor het dragen van een sjaal, het slaat ook verhalen op”, laat hij schalks weten. Niet veel verderop ligt een vrijwel verlaten hindoeitempel, want het grootste deel van de Indiase gemeenschap heeft het eiland verlaten. Maar in sommige hutten in de volkwijken bewerken edelsmeden nog altijd zilver op de oude, door de Indiërs achtergelaten machines.

De luister van het Portugese koloniale tijdperk wordt verteld in de gangen van het vroegere paleis van de gouverneur, dat tegenwoordig tot museum is getransformeerd. Er wordt beweerd dat dit paleis zijn redding te danken heeft aan Samora Machel, de eerste Mozambikaanse president die, nadat een van zijn schildwachten een antieke stoel had beschadigd, had verordend dat het niet meer voor officiële bezoeken zou worden gebruikt. Het zou worden behouden als getuigenis van het koloniale verleden van het land.

Geheime deuren

In 1752 wordt het eiland Mozambique officieel de hoofdstad van het land. In die tijd verandert ook de aard van de

Het had weinig gescheeld of Mozambique was in Hollandse handen gekomen

handel: de vraag naar slaven is groter dan die naar goud en ivoor. Duizenden Afrikanen worden via het eiland Mozambique naar de plantages in Brazilië of op de eilanden in de Indische Oceaan gestuurd. Talloze gebouwen hebben geheime deuren, luiken en ondergrondse vertrekken. Want de handel, die aanvankelijk was toegestaan, wordt voortgezet tot aan de jaren 1900, meer dan vijftig jaar na de afschaffing van de slavernij. “De binnenplaatsen van talloze huizen dienden als bewaarplaats voor de doorvoer van slaven, men verborg er mannen, vrouwen en kinderen”, verklaart vader Lopes, een Portugese

priester die al veertig jaar op het eiland woont en een aantal historische onderzoeken heeft geleid.

Uit deze periode bestaat nog een grens die het eiland in tweeën deelt. In het noorden de stad van steen met haar rijke huizen van de slavenhandelaars, in het zuiden de stad van macuti, een woord uit het Swahili dat verwijst naar de kokospalmen waarmee de daken van de traditionele Afrikaanse hutten bedekt zijn. Deze hutten werden gebouwd in de enkele meters brede sleuven die ontstonden bij het winnen van de stenen voor de bouw van de koloniale stad. Wie de macuti-stad binnengaat, komt ineens in een andere wereld terecht: Afrika heeft midden op het eiland zijn plaats hervonden. Geuren van vis en maniok, bochtige straatjes, slierten kinderen, felle kleuren van de pagnes (rok van een grote doek) van de vrouwen en welluidende klanken van het Macua, de plaatselijke taal. Soms kun je op een straathoek zomaar getuige zijn van een tofo-dans, uitgevoerd door een groep vrouwen. Hun gezicht bedekt met een schoonheidsmasker, het msiro, houtpoeder vermengd met water, en gekleed in kleurrijke stoffen, laten ze hun lichaam golven en zingen ze met hun schelle stem. De vrouwen van het eiland Mozambique hebben de reputatie de mooiste van het land te zijn.

Het einde van de slavernij luidde ook op onherstelbare wijze het begin in van het verval van het eiland, dat zich de hele twintigste eeuw heeft voortgezet. In 1898 is de hoofdstad verplaatst naar Lourenço Marques, het huidige Maputo. In de loop der decennia is het eiland Mozam ▶

SLAVEN EN DE EILANDEN IN DE INDISCHE OCEAAN

Ilha de Moçambique heeft een gemeenschappelijke geschiedenis met de andere eilanden in de Indische Oceaan: Mauritius, Réunion, de Comoren en de Seychellen. Eeuwenlang hebben ze als handelsposten gediend en actief meegewerkt aan de slavenhandel. Het eiland Mozambique was de overslagplaats voor de duizenden slaven die gedeporteerd werden naar de suikerplantages op deze eilanden. Sinds enkele jaren worden de banden tussen deze eilanden aangehaald. Na decennia van taboes wil de zwarte bevolking van Mauritius en Réunion haar wortels terugvinden. Er is in 2002 een symbolische vriendschapsovereenkomst getekend tussen het eiland Mozambique, de vertrekhaven van de slaven, en Mahébourg, de aankomsthaven op Mauritius. Het jaar daarop bood het festival van Baluarte, een festival voor muziek en podiumkunsten, aan traditionele zang- en dansgroepen van het eiland Mayotte (Comoren) en het eiland Mozambique gelegenheid elkaar te ontmoeten. Daardoor ontdekten zij talloze gemeenschappelijke punten in hun gebruiken. In 2004 was de tweede editie van dit festival aanleiding voor voorstellingen en een reeks lezingen over de historische banden tussen het eiland Mozambique en Réunion.

Praktische informatie

Hoe komt u er?

De dichtstbijzijnde internationale luchthaven is die van Nampula, de hoofdstad van de Mozambikaanse provincie met dezelfde naam. Er worden regelmatig vluchten verzorgd vanuit Maputo en Johannesburg door de LAM, de nationale luchtvaartmaatschappij.

Het eiland Mozambique is vanuit Nampula te bereiken met het openbaar vervoer of per taxi, via een onlangs gerenoveerde asfaltweg van 250 km.

Waar overnacht u?

Twee gastenverblijven, gelegen in de historische wijk, zijn bijzonder aangenaam:

- * Escondidinho, Antoine Milérioux, Praça dos Moureiros, tel. 06610078
- * O Patio dos Quintalinhos, Gabriel Melazzi, Rua dos Celeiros 17, tel. 06610139 (www.patiodosquintalinhos.com)

Vanuit de voornaamste hotels in Maputo worden all-in arrangementen aangeboden voor hotel Omuhipiti. Dit biedt kamers met airconditioning en televisie, maar heeft weinig charme. Het kost weinig moeite om in verschillende wijken van het eiland kamers te vinden bij de bewoners.

Wat is er te zien?

Het eiland is een waar openluchtmuseum. U hoeft maar door de straatjes te dwalen om de architectonische schatten te ontdekken en de bijzondere sfeer te proeven.

Wat u niet mag missen:

- * het fort São Sebastião, elke dag geopend.
- * het São Paulo museum, het vroegere paleis van de gouverneur. Informatie over openingstijden bij het kantoor van het museum. Daar kunt u tevens informatie krijgen over het erfgoed van het eiland.

bique in vergetelheid geraakt. Zelfs de brug, die in de jaren zestig werd gebouwd om dit verval te beperken, heeft er niets aan veranderd. Grote schepen komen er niet meer. Lucio Carrière, een klein mannetje van 84 jaar, de zoon van de voorlaatste Franse consul, vertelt over zijn jeugd. "In die tijd was alles wat we nodig hadden op dit eiland te krijgen. Het was net als in Europa. De schepen losten hun goederen op elk uur van de dag of de nacht. Tegenwoordig kan ik niet eens meer medicijnen voor mijn hoge bloeddruk krijgen", klaagt hij.

Herstelwerk

Tegenwoordig zijn er alleen kleine vissersboten op de turquoise zee te zien. De netten worden uitgegooid aan de achterkant van de dhow's, de bootjes met het driehoekige zeil die kenmerkend zijn voor de hele Afrikaanse oostkust. Meer dan duizend vissers gaan elke ochtend de zee op om het eiland te voeden. Maar de nabijheid van de zee kan de schreeuwende armoede niet verhinderen, temeer daar het eiland lijdt aan ernstige overbevolking. Er zijn bijna twaalfduizend personen geteld, waarvan de meerderheid het vasteland is ontvlucht tijdens de burgeroorlog tussen Frelimo en Renamo. De immense lege zalen van het ziekenhuis dat vroeger het grootste van oostelijk Afrika was en waar nu slechts één arts werkzaam is, getuigen van de verloedering van het gezondheidsstelsel.

Het zal geen verbazing wekken dat de bevolkingsdruk een zware last is voor het behoud van dit ware openluchtmuseum. Sinds het ruim tien jaar geleden een Unesco-monument is geworden, wacht het eiland nog steeds op

de middelen om het meest noodzakelijke herstelwerk te kunnen uitvoeren.

Antoine, die onlangs een gastenverblijf heeft gerestaureerd, gaat in op de onderhoudsproblemen: "De gebouwen zijn opgetrokken uit koraalkalksteen, een poreus materiaal dat een voortdurend onderhoud behoeft. In de macuti-stad begint zinkplaat de plaats in te nemen van de palmdaken die elke drie jaar vernieuwd moeten worden." Het eiland is klein en toch lijkt het werk gigantisch.

En dan praten we nog niet over alle wrakken van schepen die in de loop der eeuwen in de omgeving gestrand zijn en die nog niet gevrijwaard zijn van schatjagers. Vijf jaar geleden heeft een Duits-Portugees particulier bedrijf een vergunning gekregen voor archeologisch onderzoek rondom het eiland. In mei 2004 werd bij Christie's in Amsterdam opgedoken Chinees porselein uit de veertiende eeuw geveild. Dit heeft in Mozambique nog geen echte discussie op gang gebracht over de noodzaak deze inkomsten aan te wenden voor de ontwikkeling van het eiland.

Het toerisme, dat een stijgende lijn vertoont, dient op dezelfde manier de ontwikkeling van het eiland ten goede te komen. Luis Filipe Perreira, docent geschiedenis aan de Universiteit van Maputo en kind van het eiland, pleit voor een gemeenschapsaanpak van het toerisme.

"We moeten een toerisme ontwikkelen waarin we ons culturele erfgoed, en met name de oude ambachten en de tradities, uitbuiten, opdat de bevolking er als eerste van profiteert." Tot nu toe hebben alleen een paar kleine Europese particuliere investeerders renovaties uitgevoerd. Toch is er kort geleden een immigratiebureau geopend om het de toeristen gemakkelijker te maken. In het gloednieuwe gebouw dient een kanonskogel om de deur open te houden... Zo zit de geschiedenis van het eiland Mozambique in elkaar: een bizar huwelijk tussen verleden en heden, welvaart en armoede, geschiedenis en mythe; culturen, levende en veranderende, die door de straten van het eiland stromen als door aderen •

Verbazing: Carl Niehaus wordt mediadominee

“Alles stond altijd al in een

FOTO S. GRAEME WILLIAMS, SOUTH PHOTOGRAPHS

PETER VAN DEN AKKER

De grillige carrière van Carl Niehaus

heeft opnieuw een onverwachte wending

genomen: de oud-verzetsstrijder,

oud-ambassadeur en oud-consultant

gaat werken voor de Rhemakerk.

Aan Nederland bewaart hij enkele

pijnlijke herinneringen.

Carl Niehaus (44) meldt het terloops: “Er werd bij mij in 2001, tegen het einde van mijn ambtsperiode, beenmergkanker gediagnosticeerd. Maar op dit moment lijkt ik medisch gesproken uit de gevarezone.” Zijn strijd tegen de levensbedreigende ziekte liep in de afgelopen drie jaar als een rode draad door een hectisch bestaan. Na zijn afscheid als Zuid-Afrika’s ambassadeur in Nederland was hij kort directeur van een organisatie voor misdaadpreventie in Kaapstad; daarna maakte hij de overstap naar het bedrijfsleven en werkte voor het accountantsbureau Deloitte & Touche, wisselend in Zuid-Afrika en in Nederland. Na een scheiding van zijn vrouw Jansie trad hij opnieuw in het huwelijk en kreeg een zoon. Vervolgens verruilde Niehaus het accountantsbureau voor een functie op het kantoor van de Zuid-Afrikaanse president Mbeki. Vandaaruit coördineerde hij de festiviteiten ter gelegenheid van tien jaar democratie in Zuid-Afrika. In juli verraste Niehaus opnieuw: hij werd geen directeur-generaal op een ministerie of iets vergelijkbaars, maar besloot in dienst te

treten van de charismatische Rhemakerk. Hij wordt er hoofd communicatie met als opdracht een televisie- en radiostation op te zetten dat vierentwintig uur per dag in de lucht is. De vroegere ANC-activist, die door het toenmalige apartheidsbewind ruim zeven jaar in eenzame opsluiting werd gehouden, wordt mediadominee. Gods wegen zijn ondoorgrondeijk.

De oud-ambassadeur toont ons de studio’s waarover de in Johannesburg gevestigde Rhemakerk beschikt. “Het is allemaal state of

the art”, zegt hij als hij de deuren openzwaait van de studioruimten voor radio en televisie. Op de inrichting lijkt inderdaad niet beknibbeld. “Toch is het hoognodig aan uitbreiding toe”, aldus Niehaus. “De diensten in het auditorium trekken wekelijks zo’n achtduizend bezoekers. Dat geeft veel parkeerproblemen.” Niehaus’ nieuwe spirituele onderkomen heeft sinds 1994 een tomeloze groei doorgemaakt. Tot die tijd was de Rhemakerk een blank bolwerk; de leiders zwegen over de apartheids-politiek. De publieke boetedoening van Rhema-oprichter Ray McCauley voor de betoonde welwillendheid jegens de apartheid creëerde de belangrijkste voorwaarde voor een doorbraak naar zwarte Zuid-Afrikanen (zie ook de reportage in Zuidelijk Afrika, voorjaar 2002). Inmiddels telt de kerk 32.000 leden en daar komen volgens Niehaus maandelijks zo tussen de 500 en 1000 nieuwe leden bij. “Het is nu”, zegt Niehaus, “een echt geïntegreerde kerkgemeenschap. Tachtig procent van de leden is zwart.” Vooral onder zwarte prominenten, zoals Kenneth Kaunda, oud-

christelijk perspectief”

president van Zambia, en de naaste familieleden van oud-ANC-president Tambo blijkt de Rhemakerk goed in de smaak te vallen. Niehaus beaamt dat het laatste hem goed van pas komt bij het realiseren van zendtijd voor de kerk. Per slot van rekening is de Zuid-Afrikaanse omroep bepaald niet scheidig met het verstrekken van zendvergunningen aan religieuze radio- en televisiestations.

Met kop en hart

Hoe vindt de gereformeerde Niehaus onderdak bij een getuigeniskerk met een omstreden verleden? Het blijkt alles te maken te hebben met de ingrijpende veranderingen in zijn persoonlijke leven. Zijn nieuwe vrouw, Linda Thango, introduceerde hem bij de kerk van McCauley. “Met haar heb ik toen een kerkdienst bijgewoond. En wat mij in Rhema zo aansprak, was de combinatie van spiritualiteit en sociale beweging. Die kerkdiensten zijn geen wekelijkse religieuze fondantjes. De kerk beheert hospitalen, doet aan aidsopvang; het is kortom een kerkgemeenschap met oog

voor de noden van de mensen. Dat spreekt mij enorm aan. Ik heb Ray McCauley ook persoonlijk leren kennen. Ik heb veel met hem gepraat en ging me thuisvoelen bij de kerk. Rhema beantwoordt aan hoe ik de komende jaren verder wil werken; met kop en hart.” Hij voegt eraan toe: “Het is een kerk met geld. Het heeft dus ook de middelen om sociale projecten uit te voeren. En vergeet niet dat Rhema als charismatisch kerkgenootschap beslist niet is losgezongen van de gevestigde geloofsgemeenschappen. Juist het tegendeel is het geval. Rhema is onlangs lid geworden van de Zuid-Afrikaanse Raad van Kerken. Dat past in een bredere ontwikkeling waarin charismatische kerken aansluiting vinden bij de oecumenische beweging.” Inmiddels preekt Niehaus soms tijdens de zondagsdiensten van de Rhemakerk. Dat sommige mensen zich verbazen over zijn aansluiting

bij de kerk van McCauley houdt hem niet bezig. “Dat is dan maar zo. Ik ervaar het als een logi-

“De combinatie van spiritualiteit en sociale beweging sprak mij enorm aan”

sche stap in mijn persoonlijke ontwikkeling. Ik ben nooit uitgegroeid tot een politicus in hart en nieren. Vanuit mijn stellingname tegen de apartheid ben ik wel in een politiek kamp terechtgekomen, maar toch steeds vanuit mijn

christelijke overtuiging. Alles wat ik in mijn leven heb gedaan, stond altijd al in een christelijk perspectief.”

Nederlands gestumper

Even schiet Niehaus weer in zijn rol als diplomaat bij de vraag naar zijn jaren in Nederland. Die jaren heten ‘aangenaam’ en ‘een mooie tijd.’ De banden tussen beiden landen werden versterkt, denkt Niehaus. “Nederland reageerde positief op de ingezette veranderingen in Zuid-Afrika. Mijn ambtstermijn viel ook ▶

Nationale Partij geeft zich over

BART LUIRINK

samen met de discussie over de herinrichting van de Nederlandse ontwikkelingssamenwerking. Zuid-Afrika dreigde daarin toen even de boot te gaan missen. Er is uiteindelijk toch een voortzetting van de samenwerking met Zuid-Afrika uit de bus gekomen.”

Niehaus deed *goeie sake*.

Beduidend negatiever is hij over zijn ervaringen met hoe Nederlanders omgaan met vreemdelingen. “Ik wist

toen ik in Nederland aankwam natuurlijk dat het niet erg wilde vloten met de multiculturele samenleving, dat het meer schijn was dan werkelijkheid. Mijn vermoedens zijn gaandeweg allemaal bevestigd. Ik herinner mij nog heel goed dat ik in de tweede week van mijn ambassadeurschap werd opgebeld door een boze Zuid-Afrikaanse zakenman. Hij was met drie collega's voor een werkbezoek op Schiphol aangekomen. Twee van de vier bezoekers waren zwart en kwamen prompt in de problemen met de *marechaussee* over de rechtsgeldigheid van hun reispapieren. Ik werd opgebeld om het gezelschap uit de problemen te halen. Toen kreeg ik iemand van de vreemdelingendienst op Schiphol aan de lijn; ik vroeg of het niet naar racisme rook om van een groepje bezoekers juist de reispapieren van de zwarten in twijfel te trekken. Die man aan de

andere kant van de lijn reageerde toen hevig verontwaardigd. ‘Meneer Niehaus, er zijn geen racisten in Nederland!’ werd mij op hoge toon toegeroepen.” Er volgden meer pijnlijke ervaringen. “Toen ik vaak in Nederland was voor Deloitte & Touche, kreeg ik van een collega het advies om vooral niet te proberen Nederlands te gaan spreken. Dan kom je met een accent uit de strijd en dan loop je het risico voor Surinamer te worden versleten, was zijn waarschuwing.” Ook Niehaus' nieuwe relatie met Linda Thango drukte hem ruw op Nederlandse multiculturele onhebbelijkheden. “Met Linda heb ik proefondervindelijk ervaren dat er

op Schiphol toch op z'n minst met twee maten wordt gemeten. Als ik er aankom, gaan mijn papieren als een mes door de boter. Voor Linda is dat beslist veel minder vanzelfsprekend.” En dan is er Niehaus' verhaal over de winkel waar Linda

kleding bestelde, die hij later zou ophalen. “Toen ik daar aankwam en vroeg naar de bestelling, kreeg ik te horen dat de kleren inmiddels verkocht

waren. Op mijn vraag waarom, was het antwoord: Het was toch een zwarte mevrouw die die kleren bestelde?” Leedvermaak over het Nederlandse gestumper bekruipt Carl Niehaus niet. “Er bekruipt mij zeker wel het gevoel dat Nederland zo onderhand iets kan opsteken van hoe Zuid-Afrika het gegeven hanteert. Ik heb nu uit mijn huwelijken een blank dochtertje en een zwarte zoon en die gaan in Johannesburg samen naar een en dezelfde school. Als ik die dan vergelijk met de zwarte scholen in Nederland, dan heb ik echt het gevoel dat Zuid-Afrika op weg is naar een werkelijke multiraciale samenleving.” Niehaus geeft toe dat Johannesburg in dat opzicht niet

maatgevend is voor de rest van Zuid-Afrika, waar het met de verbroedering op scholen nog lang niet zo goed vloten wil. “Daar”, zegt hij, “vertonen ouders precies hetzelfde gedrag

als wat ik bij Nederlanders heb waargenomen. De neiging om zich te onttrekken aan sociale interactie. Met een verklonterende samenleving als gevolg. Ik heb dat vooral kunnen zien in de Schilderswijk van Den Haag. Daar zijn vooral Turkse en Marokkaanse vrouwen volkomen in een isolement terechtgekomen.” •

‘Meneer Niehaus, er zijn geen racisten in Nederland!’

In juli kondigde de Nationale Partij aan in het ANC op te zullen gaan. Oude vijanden vereend. Het is het niet onverwachte einde van een partij die zijn uiterste houdbaarheidsdatum allang voorbij was.

Critici slingeren de leiders van de Nationale Partij (NP) naar hun hoofd dat ze de nieuwe *hensoppers* zijn, de Afrikaner variant van *hands up!* Het is een verwijzing naar de Afrikaners die zich tijdens de Boerenoorlog aan het begin van de vorige eeuw aan de Britten overgaven. Welnee, dat is het verwijt van *bittereinders*, zegt de leiding van de partij over haar critici.

De Nationale Partij was allang zieltoegend. Na de eerste democratische verkiezingen in 1994 voegde de partij ‘nieuw’ aan haar naam toe, maar het bleef de partij wier leiding in de jaren dertig met de nazi's sympathiseerde, die in 1948 de apartheid invoerde, in het kader van de paswetten elf miljoen zwarte Zuid-Afrikanen arresterde, het ANC verbood, Mandela opsloot, Biko vermoordde, het vuur opende op de scholieren van Soweto, enzovoorts. In 1990 – het land was bijna bankroet – drong het besef door dat er onderhandeld moest worden met het ANC. Na drie jaar praten aanvaardde de partij het algemeen kiesrecht en gaf ze haar strijd voor grondwettelijke privileges voor de blanke minderheid op. Daarmee was in feite de bestaansgrond onder de NP weggeslagen.

Bij de eerste democratische verkiezingen in 1994 behaalde de NP toch nog bijna twintig procent van de stemmen. Sindsdien ging het bergafwaarts. Het besluit van oud-president De Klerk in 1996 om uit de regering van nationale eenheid te treden, leidde tot een uittocht uit de partij; een korte vrijage met de rechts-liberale Democratische Partij leidde tot een volgende uittocht. Bij de parlementsverkiezingen afgelopen mei haalde de partij nog geen kwart miljoen (1,6 procent) van de stemmen.

In de verkiezingscampagne gaf partijleider Van Schalkwijk er al blijk van met het ANC te willen samenwerken. Het leverde hem een ministerspost op. Medio augustus werd hij lid van het ANC. *Hardcore* Afrikaner nationalist spreken van het ‘ultieme verraad.’ Voor oud-activisten tegen de apartheid lijkt het erop dat de duivel zijn ziel heeft verhandeld. Van Schalkwijk denkt vermoedelijk: ‘If you can't beat them, join them.’

President Mbeki verwelkomde het besluit van de NP, maar het is onwaarschijnlijk dat het handjevol nieuwe leden met veel fanfare zal worden binnengehaald. De toenadering tussen de vroegere aartsvijanden is van een grote ironie, maar ANC-leden die de onderdrukking uit naam van de apartheid aan den lijve ondervonden, kunnen de humor er vermoedelijk niet van inzien •

Afrika. Albert Heijn maakt er gehakt van.

ah Rundergehakt
verpakt per kilo

a. ~~4.99~~

4.75

OP = OP

Koopt Afrikaanse Waar! Goed nieuws: in rundergehakt en filet américain van Albert Heijn wordt al jaren vlees uit Botswana en Namibië verwerkt. Vanwege de kwaliteit: het is mager en hygiënisch hoogwaardig. De herkomst is een goed bewaard geheim, onlangs onthuld door het RVU-televisieprogramma *De Keuringsdienst van Waarden*. Waarom onthoudt de grootgrutter haar klanten deze informatie eigenlijk? Volgens de directeur van AMI, de in Londen gevestigde distributeur, omdat "weinig mensen weten waar Botswana ligt", terwijl degenen die dat wél weten benauwd denken: "Vlees uit Afrika – krijg je daar geen aids van?" Volgens Albert Heijn zelf, dat in het gehakt vlees uit meerdere landen verwerkt, past al die informatie niet op het prijslabel.

Normen en waarden in

BRAM POSTHUMUS

met:

Charity Musamba, projectcoördinator bij het Jubilee Zambia Schuldenproject. Ze studeerde rechten en ontwikkelingsstudies aan de Universiteit van Zambia. Ze behaalde in 1998 haar Master of Arts (doctoraal) in 'communicatie voor ontwikkeling', dat zich richt op de vraag hoe communicatie tussen mensen en vanuit de media de ontwikkeling van dorp, buurt of stad kan dienen. Veldwerk deed ze in het dorp Kampini, tegen de Malawiaanse grens.

In Zambia is na een veelbelovend begin alles stilgevallen: de economie, de politiek en de moraal. De geschiedenis van Charity Musamba's geboortestad Ndola in de Copperbelt provincie is Zambia's verhaal in een notendop. Na de ontdekking van enorme kopervoorraden werd de stad zeventig jaar geleden in ijlt tempo uit de grond gestampt en huisvestte al snel tienduizenden mijnwerkers en hun gezinnen. Die bloeitijd duurde tot in de jaren tachtig van de vorige eeuw.

Daarna kwam al even snel het verval.

U hebt onlangs een bezoek aan uw geboortestad gebracht. Wat trof u eraan?

Het is een spookstad geworden. Veel winkels hebben hun deuren gesloten. Er is geen verkeer op straat. De meeste industrie is weg. Er zijn ontzettend veel mensen werkloos. Bijna niemand heeft geld voor de eerste levensbehoeften, laat staan voor andere dingen. Vroeger was Ndola het meest bruisende uitgaanscentrum van de streek. Je had clubs, muziek, ontspanning, noem maar op. Dat is allemaal verdwenen. Maar wie weet, ik blijf hopen op een opleving.

Hopen tegen beter weten in? Zambia zit al anderhalf decennium in een diep dal en de klim naar boven is een hele zware. Zo was het toch niet bedoeld toen het land in 1964 onafhankelijk werd.

Onze eerste president, Kenneth Kaunda, had de ontwikkeling van het land en de solidariteit hoog in het vaandel: iedereen moest erop vooruitgaan. Zijn beleid leidde al snel tot tastbare resultaten: onderwijs, gezondheidszorg. En dat we politiek en economisch eindelijk ons lot in eigen handen hadden, gaf saamhorigheid. Maar er zijn ook vergissingen gemaakt. Ik noem onze deelname aan de bevrijdingsgevechten in de landen om ons heen, al het

geld dat we daarin en in de opvang van de vluchtelingen hebben gepompt. Het was belangrijk dat we hun strijd ondersteunden, maar we hebben daarmee tegelijkertijd ons eigen financiële graf gegraven. De begrotingstekorten waren gigantisch. En we zijn nooit gecompenseerd voor onze inspanningen.

Na 1990 verloor Kaunda de verkiezingen van Frederick Chiluba, die uit de vakbeweging voortkwam. In zijn kielzog traden nieuwe leiders aan...

We hadden een verandering nodig; de oude ploeg had te lang aan het roer gestaan. Maar intussen is de opbouw van de natie gestopt. Niemand is meer serieus met iets bezig. De nieuwe leiders hebben geen scrupules, ze geven alleen geld uit

“Ze praten goed maar ze stelen nog beter”

aan zichzelf, zien dit land als hun persoonlijke bezit. Dat is ook onder Chiluba's opvolger, Levy Mwanawasa, niet anders. Nog steeds zeggen de Zambianen over hun leiders: 'Ze praten goed maar ze stelen nog beter.' Solidariteit en ontwik-

keling zijn ingeruild voor egoïsme en individualisme. Het ergste gevolg daarvan is het morele verval. We staan stil, nee erger, we gaan achteruit. De regering en het bedrijfsleven zijn onverantwoordelijk en onethisch bezig. De lange lijst louche deals waar de regering-Chiluba voor eeuwig mee zal worden geassocieerd, is daar het overtuigende bewijs van. Overigens hebben de grote internationale financiële instellingen, met name het IMF en de Wereldbank, met hun rücksichtsloze privatiseringspolitiek de corruptie een stevig handje geholpen. Er is onlangs een groep opgericht, de Economic Task Force, die met de regeringen van onder meer België, de Verenigde Staten en Duitsland gaat onderzoeken waar de achterovergedrukte miljarden zijn gebleven. Dat is op zich een positieve ontwikkeling. Maar het einde van het liedje is natuurlijk toch dat onze kinderen weer van voren af aan moeten beginnen.

Kun je dan toch niet op zijn minst zeggen dat het tamelijk autocratische regime van Kaunda vervangen is door een democratie?

Het klopt dat er tot 1990 weinig tot geen democratische controle was. Maar de invoering van de democratie werd gebonden aan het ontvangen van westerse hulp. Het kwam niet van binnenuit. Het resultaat is dat we nu een nepdemocratie hebben. We hebben de uiterlijke kenmerken: een vrije pers, verscheidene politieke partijen. Maar wat schieten we daarmee op als er geen scholen zijn, als er geen werkgelegenheid is?

In 1999 trad u toe tot de Zambia Women's Lobby Group. Wat deed u daar?

Ik hield me bezig met de vraag hoe de deelname van vrouwen aan de politiek kan toenemen zodat hun belangen beter aan bod komen. We moeten in Zambia de traditionele rolverdeling van de man als kostwinner en de vrouw als huisvrouw ►

Zambia

doorbreken. Iedereen moet de kans krijgen te doen waartoe hij of zij in staat is. Het gaat me om gelijke kansen, zowel in de economie als in de politiek. Ik wilde weten hoe het kwam dat vrouwen geen voorzitter van een politieke partij werden. Ik heb ontdekt dat het ook aan de vrouwen zelf ligt. Tijdens mijn onderzoek kwam ik erachter dat het handjevol vrouwelijke politici dat we hebben niet anders opereert dan hun mannelijke collega's. Ze laten uitzoekwerk en contact met mensen over aan hun staf. Ze ondersteunen elkaar te weinig en bovendien hebben ze wel ambitie maar geen politieke agenda. De houding is er een van: ik kijk wel wat er gebeurt als ik die positie heb en ik kan dan altijd nog terugvalen op adviseurs... De meeste vrouwen die nu succesvol zijn, hebben hun studie kunnen doen in de tijd van Kaunda. Je zou dus denken dat ze de waarden van die periode meegenomen hebben. Ik bedoel: saamhorigheid, het idee dat je je land dient, dat je de samenleving iets teruggeeft als die voor je gezorgd heeft, je studie betaald heeft. Niet alleen maar aan jezelf denken. Maar niks daarvan: het gaat tegenwoordig alleen om status. En

hoe definiëren we tegenwoordig succes voor vrouwen? Net als voor mannen: als ze een goede baan hebben, geld verdienen, een mooi huis en een grote auto hebben. Dat komt door de westerse invloeden. Die vreselijke soaps. Daar ontleen we hier ook onze maatstaven aan. Je moet goede connecties hebben of in het buitenland zijn geweest. Iets anders telt niet.

Er is in Zambia dus iets lelijk misgegaan met het leven, op alle terreinen: politiek, economisch, sociaal en moreel. Imitatie van het Westen leidt tot niets – maar wat stelt u daarvoor in de plaats?

De hele agenda van vrouwen moet opnieuw worden vastgesteld. We moeten terug naar het idee van waardigheid, dat vrouwen menswaardig behandeld worden. Weet je wat voor mij succes is? Een vrouw die in haar eentje aan het hoofd staat van een huishouden met kinderen, die niet corrupt is, niet in de prostitutie is gegaan maar toch kans ziet haar kinderen naar school te sturen. Zo iemand is evenzeer geslaagd als iemand met een zakelijke, maatschappelijke of politieke carrière.

U heeft de Women's Lobby Group inmiddels verlaten en bent in 2000 als coördinator bij het Jubilee Zambia Schuldenproject aan een volgende zware klus begonnen: zorgen dat uw land zich ontdoet van de schuldenlast van bijna 7 miljard dollar.

Dit werk heeft nieuwe deuren in mijn leven geopend. Bij Jubilee kwamen er voor mij twee dimensies bij: internationale ontwikkeling en de lagere niveaus van de Zambiaanse samenleving. Dat laatste zal ik uitleggen: degenen die de campagne ondersteunen hebben de vereiste technische kennis, ze spreken het jargon van de internationale donoren en schuldeisers. Maar als de mensen die in grote armoede leven, de echte slachtoffers van het schuldenprobleem, zelf in beeld komen, krijgt de kwestie opeens een morele dimensie. Dat is belangrijk omdat de boodschap moet zijn dat het schuldenprobleem helemaal niet is opgelost.

De condities waaraan Zambia moet voldoen teneinde tot die kwijtschelding van schulden te komen, zijn desastreus. De levensstandaard is dramatisch gedaald. Door de privatisering zijn er tienduizenden banen verdwenen. Onderwijs en gezondheidszorg verschrompelen als gevolg van ingrijpende bezuinigingen. Ik zet me ervoor in dat de mensen die het slachtoffer van deze politiek zijn, zich betrokken gaan voelen bij de acties van Jubilee.

Hoe ziet u de toekomst van Zambia?

Ik ga weer studeren, ditmaal voor mijn doctorsgraad. Mijn onderwerp is de rol van de staat in de strijd tegen armoede. Chiluba, de zijnen en hun opvolgers hebben het op dat gebied laten afweten. Als we onszelf niet verbeteren, ziet het er slecht voor ons uit. De HIV/AIDS-epidemie woekert voort, de sociale conflicten tussen de tien procent *haves* en de negentig procent *have nots* stapelen zich na jarenlang non-beleid alleen maar hoger op. Slechts een handjevol mensen heeft toegang tot aidsremmers, onderwijs, sociale voorzieningen. Maar het is nog niet te laat. Ik hoop in elk geval dat de volgende generatie het beter heeft dan de onze •

Afrika - Gek...

Willem Vriend (32) ging in 1996 voor het eerst naar Zuid-Afrika als sportinstructeur – en was gelijk verkocht. Na diverse omzwervingen – Khayelitsha (Kaapstad), KaNyamazana (Nelspruit) – streek hij neer in Olifantshoek, niet ver van Soekmekaar in het noorden van het land. “Voor de vrijheid kwam, heette dat gebied Gazankulu, een *homeland*. Geen idee toen wat een thuisland precies was. Nu wel: een aan het lot overgelaten en straatarm gebied. Puur afhankelijk van het weer, dat altijd droog en heet is.” Vriend ging op drie scholen sportles geven. Inmiddels spreekt hij Shangaan, de lokale taal. “Het contact met de mensen in Olifantshoek maakte veel in me los. In Nederland is men koeler en op afstand.

Daar namen mijn gastvader en -moeder me onmiddellijk op als hun zoon.”

Na vier jaar keerde hij terug, een vriendin (een Nederlandse, in Kaapstad leren kennen) en handenvol ervaringen rijker. Hij schreef er een boekje over, maar heeft het hoofdstuk Zuid-Afrika nog lang niet afgesloten. “We hebben het er wel eens over, dáár wonen. Over de fascinatie met het verleden van Zuid-Afrika, dat altijd om een hoekje kijkt. En over hoe onwijs gelukkig je je voelt als je in de Karoo woestijn naar een overvolle sterrenhemel staart.” De brug tussen ‘hier blijven’ en ‘daar wonen’ heet Sondela (Zulu voor ‘ontmoeten’). Dat is een reisclub waarmee Vriend in februari volgend jaar voor het eerst op pad gaat. Want: “iedereen moet het ervaren.” (BL) •

In het Theater van de Verandering, opgevoerd voor de lezers van Zuidelijk Afrika op de komende zestien pagina's, tonen cultuurkenners en artiesten uit Zuid-Afrika hoe cultuur hielp de apartheid te verjagen. En hoe cultuur bloeit na tien jaren vrijheid.

PIETER-DIRK UYS

Uys, nou hebben we je, smeerlap! Jij gaat te ver! Jij maakt een zootje van het Afrikaans, je gooit de Afrikaner cultuur te grabbel, je voert ons Afrikaners op als nazi's..., maar wat heb je verdomd mooie benen!"

Probeer je eens voor te stellen hoe wij er in Zuid-Afrika vandaag voor zouden staan als Nelson Mandela kwaad was geweest toen hij uit de gevangenis kwam. Redenen om wraak te willen nemen had hij genoeg: zeventwintig jaar gevangen zitten voor waar je in gelooft, niet bij je kinderen kunnen zijn, een echtgenote die doordraait. Met gemak had Mandela na zijn vrijlating net zo kunnen praten als Robert Mugabe en kunnen zeggen: "Pak de blanken hun boerderijen af, breng ze om!" Dan hadden ze elke blanke in Zuid-Afrika vermoord en in de hele wereld had geen mens onze kant op gekeken. Maar dat zei hij niet. Dat zeiden ze geen van allen. En dus vieren we nu ons tienjarig bestaan als democratie. De wereld verwachtte wraak, een bloedbad waarin we elkaar zouden afmaken, maar Nelson Mandela glimlachte en gaf ons nog een kans.

Voetvolk van de Boeren

Terugkijkend op de tien jaar dat ik nu leef (want ook ik besta nog maar tien jaar): Mandela heeft

Onze renaissance wordt werkelijkheid

Er gebeurt een wonder in Zuid-Afrika, constateert cabaretier Pieter-Dirk Uys opgetogen: er verrijst een jonge krachtige cultuur op de ruïnes van apartheid.

1984. Het duistere jaar van Orwell. Ik sta in Pretoria met *Total Onslaught*, mijn onemanshow tegen de apartheid. Zoiets als *Anatevka* spelen in Neurenberg. Na afloop op de parkeerplaats ben ik nerveus. Drie enorme Afrikaner politieagenten liggen er in hinderlaag. "Zo, Pieter-Dirk

mij uit mijn gevangenis, die van racisme en angst, bevrijd. In de jaren van ons in wetten vastgelegd racisme werd cultuur geschreven met een hoofdletter 'K'. De apartheid was gebaseerd op kleur en scheidde blanken van zwarten, Indiërs en kleurlingen van gemengd

ras, en die allemaal onderling ook weer. Maar apartheid was geen kleur, het was een klank. Ons allemaal werd geleerd etnisch te klinken, zodat je direct de kleur wist van degene die je aan de lijn had.

Zwarten klonken zwart, kleurlingen klonken gekleurd, Indiërs Indisch. Het geluid van Afrikaners kwam diep onder uit de keel en maakte erg duidelijk wie de baas was; Engelsen klonken blank. Je kunt je het niet voorstellen, maar Bill Cosby was in de jaren tachtig onder Afrikaners de populairste, meest bewonderde tv-ster. Die was niet zwart want hij klonk Amerikaans.

De regering van de Nationale Partij maakte gebruik van het wapen van de *Kultur*. De inspiratie daarvoor was ongetwijfeld persoonlijk opgedaan in nazi-Duitsland door dr. Hendrik Verwoerd, de architect van de apartheid. Als jongeman leerde ik uit de eerste hand hoe het alfabet van het intellect de twijfels in je ziel in zijn greep kon houden.

Ik groeide op in een verkrampte Afrikaner maatschappij waarin het theater alleen voor blanken was, opera in het Duits, Shakespeare in het Afrikaans en kunst te belangrijk om met zomaar iedereen te delen. Net als de kunstenaars in het Duitsland van Hitler en Goebbels werden onze schrijvers, schilders en uitvoerenden kunstenaars beloofd met succes en waardering als zij maar één kant op keken – de goede. Zij hoefden nauwelijks wat te presteren om te worden overladen met nationale prijzen. Dit voetvolk van de Boeren-‘Kultur’ trok met woord en daad ten strijde om het volk te veroveren.

In een oogwenk

Maar toen stond president F.W. de Klerk in 1990 in het parlement op en bedierf het hele feest: hij schafte de vijand af. Hij hief het verbod op het Afrikaans Nationaal Congres op en liet Nelson Mandela vrij. Onze voormalige Al-Qaeda en Bin Laden waren nu onze hoop en onze toekomst. Het eerste slachtoffer van dit staaltje *regime change* was de apartheidscultuur, die van het beademingsstoestel werd

gehaald. Ineens zongen wij allemaal hetzelfde liedje en deden de woorden er niet meer toe. Met elf officiële talen schurkten Eurocentrisme en Afrikanisme tegen elkaar aan. Hiphop danste met punk en pop. Afrikaner *boeremusiek*, nu met een kwaito-beat, hield de blanken van de voor-malige viermiljoenkoppige natie uit hun slaap. Want we waren nu met veertig miljoen. En dat alles leek zich te voltrekken in een oogwenk. Ik heb 480 scholen afgereisd en een miljoen Zuid-Afrikaanse kinderen bezocht met mijn programma over aids, en het is duidelijk dat we de gevaren van onveilige seks moeten aankaarten in de taal van de jongeren.

“Vraag ernaar. Zorg dat het veilig gebeurt.

Ook bij orale seks.” Gelach. Naderhand komen er vragen van twee puisterige jongens.

“Meneer Uys, u zei orale seks. Wat is dat? Praatseks?”

“Nou zeg, weten jullie niet wat ‘orale seks’ is? Jullie weten toch wel wat dat is?”

“Nee.”

Dat moet je dan uitleggen. Dus doe je dat. Ze luisteren. Ze knikken. Ze snappen het.

“O, u bedoelt pijpen! Zeg dat dan!”

Onze jonge democratische cultuur groeit en bloeit, maar ze weet zelf nog niet waarheen ze op weg is. Dat is ook goed. Geplande en geregeerde cultuur wordt een instrument in handen van de overheid. Cultuur wordt vaak ge-

voed door wanhoop. Wie had ooit gedacht dat jonge zwarten een nieuwe kunstvorm zouden creëren door telefoonkabels uit te graven en daar ingewikkelde vormen en kostelijke dierfiguren van te maken? Cultuur was een granieten standbeeld voor het racisme. Dat ligt in gruze-

lementen en uit de brokstukken scheppen zij een springlevend eerbetoon aan de vrijheid van expressie. Uit niets kan zo veel voortkomen.

Generatie vrijgeborenen

Ik heb dertig jaar geen baan gehad. Toen het regime in Pretoria in de jaren zeventig mijn voorstellingen in de ban deed, was er geen werk en werd je je eigen werk. Het bestaan van zelfstandige komt neer op *‘what you do is what you get’*. Het is ook het toppunt van vrijheid om voor de vrijheid te vechten en die vrijheid te gebruiken om de vrijheid te garanderen. Het staat buiten kijf dat wij de grootste creatieve vrijheid genieten van de wereld. In de VS en Groot-Brittannië wachten nog zovelen op de kans om hun vleugels uit te slaan en op te stijgen. In het Westen is er zo weinig ruimte; wij hebben een boel ruimte. In het Westen bestaan te veel regels; wij hebben die tot nu toe niet nodig. In het Westen wonen te veel mensen, moeten er te veel barrières worden genomen, is te veel geld nodig. In Zuid-Afrika moet subsidie voor de cultuur wijken voor de behoefte aan huisvesting, gezondheidszorg, onderwijs en nieuwe auto's voor ministers. En dus doe je wat je moet doen met niet meer dan een droom en wat discipline, maar met de grondwettelijk vastgelegde vrijheid je mening te zeggen, je te uiten, te scheppen. En zo is de echte Afrikaanse Renaissance bezig werkelijkheid te worden. Er is een generatie ‘vrijgeborenen’ – die hun school hebben afgemaakt zonder wettelijke rassenscheiding – die nu staat te popelen om te spreken, te schilderen, te schreeuwen, te lachen en eisen te stellen. Zij weten niet eens wat apartheid was. De legendarische *struggle* tegen de apartheid is de strijd van gisteren en dus, in het licht van de strijd van vandaag, geschiedenis.

Ik praat met een negenjarig zwart meisje, dat Afrikaans als moedertaal heeft. Zij worstelt met een verhaaltje in het Engels.

“The cat sits on the mat...”

“Wat voor kleur heeft die kat?” vraag ik.

“Weet ik niet, er zit geen plaatje bij.”

“Wat zie je in je gedachten?”

“In mijn gedachten? Kan ik hem in mijn gedachten zien?” Zij denkt na. “Is die kat misschien zwart? En de mat, is die mat misschien rood?”

“Ja,” zeg ik, “en waar zit die kat op de mat? Bij jou thuis?”

“Nee, bij jou thuis. Mijn moeder houdt niet van poezen.”

Sinds de Regenboogrevolutie hebben heel wat culturele zaadjes wortel weten te schieten in ons dagelijks leven. En met elf officiële talen krijgt ieder de kans alles helder en precies te zeggen in z'n eigen moedertaal. Uiteindelijk kun je meestal nog teruggrijpen op het Engels, ironisch genoeg de enige vreemde taal die op de zuidpunt van Afrika floreert. In de theaters hoor je nog steeds vooral Engels, soms Afrikaans, zelden Xhosa of Zulu. Populaire muziek is in het Engels, meestal met het oog op de internationale markt. De enorme vloedgolf van Zuid-Afrikaanse klanken helpt ons onze unieke muzikale basis te vinden, die zoveel klanken van verschillende volken omvat.

Het is op zich al een wonder dat er zo'n stevige jonge cultuur uit de ruïnes van de apartheid oprijst. Na nog maar tien jaar vrijheid hoor je de stemmen van de nieuwe generatie op elk niveau van de cultuur. Het vermoeide en stoffige herhalen van geïmporteerde culturen is naar de achtergrond gedrongen. Het heeft geen zin je volkomen te laten inspireren door Engeland of Amerika: een succesvolle Broadway-musical nadoen in een Zuid-Afrikaanse context is nutteloos. Een vreemde eend in een lege bijt.

Ons onderwijsstelsel zwenkt nog heen en weer tussen diverse blauwdrukken: er valt gewoon te veel te absorberen en veel voelt zich nog niet sterk genoeg om zich stevig door te zetten.

Maar we staan nog maar aan het begin. Het festivalcircuit heeft een sterk alternatief opgebouwd voor de vroegere door de overheid gesubsidieerde kunstraden. Dankzij de moderne technologie kunnen concerten worden gehouden in een achtertuin. De vrijheid van meningsuiting kan op dit moment makkelijk worden

bedreigd door haar te vanzelfsprekend te vinden. Ooit draaide de censuur de theaters bijna de nek om; boeken werden verboden, kritische uitlatingen werden zo gemodelleerd dat zij de officiële schoen pasten. De totale vrijheid van vandaag betekent dat een blad als *Hustler* in het onderste rek in een supermarkt kan liggen, toevallig opengeslagen op de uitvouwfoto, open en bloot voor de nieuwsgierige blikken van een achtjarige.

Zoveel eenvoudiger

Het zorgeloos omspringen met vrijheden zal leiden tot indamming ervan. Vroeger vormde het misnoegen van de overheid een grote bron van inspiratie (en vaak van prachtige reclame – ik noemde de oude Censuurcommissie altijd ‘mijn pr-afdeling’). Omdat wij die tegenwoordig missen, komt in de plaats van de oude betoefing van ‘minder is meer’ nu het excessieve en het onverschillige. De zelfcensuur, in de tijd van de apartheid een angstaanjagend virus dat de scherpte van onze woede intoomde, is vandaag terug in de vorm van politieke correctheid.

Kritiek op de regering wordt als onvaderlands-lievend gezien. De jonge zwarte stand-up comedian zorgt dat hij niets politieks aansnijdt, want hij wil op televisie komen.

In de oude anti-apartheidsstrijd lag het zoveel eenvoudiger: zwart tegen blank, goed tegen kwaad. Zelfs een vierjarige snapte een T-shirt met DOWN WITH APARTHEID. Wij waren het laatste politieke T-shirt van de wereld. Nu staat

er VIVA DEMOCRACY op onze borst. Dat draagt een stuk minder ver. Het doelwit is te soft.

Twee weken voor de verkiezingen afgelopen april was ik op een middelbare school. De meeste kinderen in de eindexamenklas waren boven de 18 en keken uit naar hun eerste ver-

kiezingen. Eén zwarte jongeman lag dwars.

Waarom ging hij niet stemmen? “Wij hebben gevochten voor vrijheid. En wat hebben nu: democratie.”

Het doelwit van vandaag is in veel opzichten erger dan het oude. Vroeger hadden we een apartheidsregering die mensen vermoordde; nu hebben we een democratische regering die ze gewoon laat doodgaan. Dagelijks sterven er door de nalatigheid van de overheid meer dan zeshonderd mensen in Zuid-Afrika. Zij worden niet doodgeschoten, niet gemarteld of vermoord. Zij gaan dood aan een virus waarvoor geen medicijn bestaat. President Thabo Mbeki laat om onverklaarbare redenen zijn politieke scherpzinnigheid en zijn toekomstgerichte visie overschaduwen door consequent te ontdekken dat de hiv/aids-epidemie doortastend moet worden aangepakt. Het is ironisch dat de cultuur die de apartheid heeft overleefd, die dankzij de onstuimige democratische vrijheden van de jaren negentig nog krachtiger werd, als een bosje oude rozen zal verwelken op de graven van een natie. Op een begraafplaats bestaat geen cultuur. De cultuur sterft met de mensen.

Daarom moeten wij alles aanpakken om in leven te blijven. Wij moeten alle aspecten van onze verschillende culturen en alle expressiemiddelen gebruiken om te waarschuwen tegen de golf van angst. Zoals wij ook de apartheid hebben overleefd, moeten wij ook nu weer lachen om onze verschrikkelijke angst en die angst minder ontzettend maken. Het virus zal niet verdwijnen. Het blijft dodelijk. Maar zonder de angst is het minder overweldigend. Het is maar een virus, geen bom in een Madrileense trein.

Het virus waaruit aids voortkomt, is alleen met voorlichting te bestrijden. Niet met een lezing, of een vermanend vingertje, of een presentatie. Met passie. Met muziek, kunst, woorden, drama, humor – met de cultuur van onze renaissance. Daarmee moet de nieuwe pest worden bestreden die ons voor altijd het zwijgen dreigt op te leggen •

Management op z'n Afrikaans

MARNIX DE BRUYNE

Een enkele keer hing hij een dode slang aan de poort van een fabriek. Dat was om te tonen dat na een geslaagde reorganisatie de 'oorlogsgeesten' uit het bedrijf waren verdreven. Meestal kwam hij slechts praten. Hij probeerde dan de managers ervan te overtuigen hun personeel met méér respect te behandelen. "Fascinerend om te zien. Soms leek zo'n sessie de verzoeningscommissie in het klein, met blanke managers en zwart personeel die elkaar de waarheid zeiden", vertelt Henk van den Heuvel, politicoloog-antropoloog aan de Vrije Universiteit in Amsterdam. Hij heeft het over Lovemore Mbigi, een Zimbabwaanse consultant – én sangoma – die hij vorig jaar vaak in actie heeft gezien in Zuid-Afrika. Van den Heuvel deed daar onderzoek naar de oorsprong en toepassing van *African Management*, een bedrijfsfilosofie waarop hij wil promoveren. Tientallen gesprekken hield hij met consultants en leden van Raden van Bestuur, die de ideeën zeggen toe te passen. "Eenmaal zette Mbigi blanke managers en zwart personeel bij elkaar in een mijnbedrijf in Springs, waarna hij de ene groep vroeg de andere te beschrijven", vertelt Van den Heuvel. "Vooroordelen vlogen over de tafel, emoties ook. Ze spraken over de moord op een kaderlid van de vakbond tijdens de apartheid. Het mijnmanagement had daartoe toen opdracht gegeven. Jarenlang was dat doodgezwegen, in die kamer hing dan ook een ontzettende spanning. De blanke managers gingen door het stof en erkenden de fouten die waren gemaakt."

Dit is een voorbeeld van hoe Mbigi bedrijven leert de mens centraal te stellen – de kern van Afrikaans Management. Een ander kernbegrip is *ubuntu*, "de notie van wederzijdse afhankelijkheid, maar ook onvoorwaardelijke solidariteit", aldus Van den Heuvel. De ideeën kregen eind jaren tachtig vorm, toen Amerikaanse consultants in Zuid-Afrika kwamen uitleggen welke ideeën Japanners hebben over management. Hier klopt iets niet, dachten academici van de Wits Universiteit in Johannesburg. Ze gingen op zoek naar een 'eigen' model, wat uitmondde in een seminar over *African Management*. Zo ontstond de theorie. Voor de toepassing ervan zorgden verlichte Afrikaners, onder wie bouwmaterialen-koning Albert Koopman. "Werknemers stellen meer prijs op respect dan op salarisverhoging, ontdekte Koopman. Ook stelde hij belang in het wel en wee van de dorpen waarvandaan zijn werknemers kwamen. Destijds was dat uniek in Zuid-Afrika. Zijn werknemers wantrouwden hem dan ook eerst."

De mens centraal. Wederzijdse afhankelijkheid. Onvoorwaardelijke solidariteit. Dat zijn de centrale begrippen bij management op z'n Afrikaans. Henk van den Heuvel probeerde de Afrikaanse bedrijfsfilosofie te doorgronden en stuitte op paradoxen.

Keihard zakelijk belang

Een van de grootste pleitbezorgers van Afrikaans Management in Zuid-Afrika is het elektriciteitsbedrijf Eskom, dat wordt gerund als privé-onderneming, al is de staat de enige aandeelhouder. Van den Heuvel: "Ze investeren veel in wat ze *African Business Leadership* noemen, en geven op het hele continent trainingen daarover, tot in Nigeria toe. 'Het is voor ons zakenmensen veel gemakkelijker als we allemaal dezelfde taal spreken', lichtte een manager die inspanning toe. Eskom wil uitbrei-

den, ook in een land als Nigeria, waar het zo moeilijk zakendoen is. Bij de verspreiding van hun gedachtegoed hebben ze dus een keihard zakelijk belang."

Er valt wel meer af te dingen op het model van Afrikaans Management. Is de filosofie wel zo uniek? Op een conferentie waar het hoofd *human resources* van Eskom sprak, kwamen de bonussen ter sprake die een manager van het bedrijf kreeg als hij zijn doelstelling had gehaald. "Wat is nu *ubuntu* aan dat bonussensysteem, vroeg ik haar. Dat zie je toch evengoed bij Angelsaksisch gerunde bedrijven", vertelt Van den Heuvel. "Ze had meteen haar antwoord klaar: als een divisie-manager zijn doelstelling niet haalt, stelt hij de gemeenschap binnen het bedrijf teleur, legde ze uit."

Ook is er kritiek mogelijk. Wat als één persoon in een bedrijf het niet eens is met het collectief? Hoe zit het met die onvoorwaardelijke afhankelijkheid van elkaar, een van de kenmerken van het concept? Leidt dat niet tot een typisch Afrikaans patronagesysteem, dat niet per se goed is voor een onderneming? Onderzoeker Van den Heuvel waagt zich niet aan een oordeel. "Het gaat mij er vooral om hoe de betrokkenen het begrip interpreteren. Ik voel me niet geroepen de paradoxen te verklaren." •

Elektriciteitsbedrijf Eskom ziet winst in Afrikaans management.

FOTO: SHAUN HARRIS / AFRICA PHOTOS

EEN BEWEGING IN TIJD

Er is niets ongewoons aan dit beeld van de renbaan. Toch
Levend Jaarboek op 1 oktober en in het gemeentehuis van

vatte fotograaf Eric Miller het nieuwe Zuid-Afrika in een klik. Miller's werk is deel van de expositie *Moving in Time*, onder meer te zien op NiZA's Den Haag. Democratie door de ogen van meer dan vijftig Zuid-Afrikaanse fotografen.

“Het nieuwe Zuid-Afrika is

ZINGI MKEFA

Het programma van het Afrovibes Festival van dit najaar is samengesteld onder aanvoering van de Zuid-Afrikaan Gregory Maqoma. Als artistiek leider heeft de choreograaf en danser Zuid-Afrika's tiende democratische verjaardag als thema genomen.

De titel van het openingsstuk van Afrovibes verwoordt Maqoma's ambivalentie over het nieuwe Zuid-Afrika: *Somehow Delightful*, ergens wel aangenaam. Het multimediasstuk – waaraan naast de dansers en musici van Maqoma's *Vuyani Dance Company* ook cineaste Palesa Letlaka-Nkosi en beeldend kunstenaar Clifford Charles meewerken – gaat over identiteit. Dat is kenmerkend voor veel van Maqoma's werk. De choreograaf, winnaar van talloze (internationale) prijzen en in 2003 in Zuid-Afrika uitgeroepen tot 'choreograaf van het jaar', zoekt die identiteit in een combinatie van Afrikaanse dans met westerse invloeden. Zo weerspiegelen zijn werken de diversiteit, de complexiteit en de sensualiteit van Zuid-Afrika.

Bij alle getalenteerde kunstenaars is het patroon hetzelfde. In de loop van de tijd verwijderen ze zich van de massa, verlaten gebaande paden en gaan op zoek naar hun eigen stem. Alleen zijzelf weten hoe die klinkt. De achtereenvolgende werken van Maqoma, die stage

liep bij de gerenommeerde Anna Teresa De Keersmaeker in Brussel, lichten telkens een tipje van die steeds minder gesluierde eigen stem op. Als een van de meest vooraanstaande choreografen van zijn land onderscheidt Maqoma zich door zijn ontwapenend eerlijke en bescheiden zoektocht naar zijn persoonlijke leven. Hij gaat geen vragen uit de weg en is wars van allerlei maatschappelijke normen.

In zijn jeugd was niets belangrijker dan dans. In zijn huidige werk brengt hij dat met grote speelsheid in herinnering. Hij werd geboren in Soweto, twee jaar voor de historische studentenopstand van 16 juni 1976, als zoon van een ziekenhuisclerk en een caissière bij de supermarkt *OK Bazars*. Maar hij herinnert zich niets van de politieke onrust die het land in de jaren na de opstand lamlegde. Op school voerde hij de regie over voorstellingen en activiteiten. "Ik verzorgde altijd de choreografie van de voorstellingen en nam het meeste acteren, zingen en dansen op me. Eigenlijk was het mijn voorstelling", zegt Maqoma. Begin jaren negentig ontdekt hij zich van zijn drang om Michael Jackson te imiteren. Hij treedt toe tot *Moving into Dance*, een dansgezelschap uit Johannesburg. In 1994 maakte hij zijn eerste choreografie.

Herkomst

De vragen die Maqoma zich in zijn werk stelt, zijn deels persoonlijk en existentieel. "Wie ben ik in het kosmopolitische Johannesburg?" In een interview met het weekblad *Mail & Guardian* windt hij zich op over het stigma dat aan de stad kleeft.

"Mensen denken dat het er levensgevaarlijk is. Ik vind het er niet gevaarlijker dan in New York of Amsterdam. Het verschil is alleen dat we er veel meer over praten. Mijn werk is daar ook een uitdrukking van, al weef ik er flink wat ironie doorheen. Dat doe ik omdat de energie en de multiculturele diversiteit van de stad me zo aanspreken." Ook stelt hij zich de vraag wat het betekent om in Zuid-Afrika zwart en man te zijn. "In hoeverre bepaalt mijn mannelijke fysiek mijn seksuele oriëntatie? Wat is dat trouwens, seksuele oriëntatie? Is het van belang om die af te bakenen en mij zodoende in een hokje te laten stoppen?" In de dans volgens Maqoma is de creatie van een volwassen identiteit het resultaat van een zoektocht naar de herkomst ervan.

Toch is zijn werk niet los te zien van de grote maatschappelijke ontwikkelingen in zijn land in de laatste tien jaar. Soms put hij uit de geschiedenis. In een interview met de *Haagsche Courant* zegt hij: "Onze geschiedenis is kortweg spanning. Daar hou ik wel van. Het gaat me niet om de geëngageerde, gespierde taal. Zelfs als ik iets met de apartheid doe, zal ik het als grap gebruiken." Ook wordt zijn werk gekenmerkt door elementen van *black pride*. "Zwart is nooit de kleur van de dood of van het afgrijzen geweest. Zwart was nooit de kleur van het geweld, de achterstand of de verwijdering. Hier ben ik: zwart als ik ben, mooi, aardig, liefdevol, zorgzaam en tastbaar. Ik ben wat ik ben." Van blind traditionalisme daarentegen moet Maqoma weinig hebben. "Ben ik minder Afrikaans als ik een maatpak draag?"

FOTO: SEAN FITZPATRICK

ergens wel aangenaam”

“Hier ben ik:
zwart als ik ben”

Of een roze shirt? Of een jurk?” vraagt hij zich in een gesprek met het Johannesburgse dagblad *The Star* af.

Voldoende moed

Dit jaar treedt hij op als artistiek leider van het AfroVibes Festival. Het is een rol die hem uitstekend past. Het festival – dat in 1999 voor het eerst in Amsterdam plaatsvond en inmiddels uitgewaaid is naar meer steden – kwam tot stand op initiatief van zanger en travestie-artiest Raymond Matinyana. Tijdens een tournee van *Moving into Dance* door Nederland was Maqoma met hem bevriend geraakt. “Ik werd onmiddellijk gegrepen door Raymonds sterke persoonlijkheid, zijn

moed om te zijn wie hij was zonder angst voor vooroordelen. Ik was onder de indruk van zijn vaardigheid om van Raymond *Miss Thandi* te worden en ieder met zijn elegantie, klasse en ongedwongenheid voor zich in te nemen.” Toen Matinyana in 2001 plotseling overleed, beseftte Maqoma “hoe kort het leven is” en “hoe belangrijk het is om voldoende moed te hebben om te zijn wie je wilt zijn, en je nooit druk te maken over wat anderen daarvan zeggen.”

Tijdens het festival beleeft bovendien Maqoma's choreografie *Ketima* (Ren) zijn Nederlandse première. Hij maakte het stuk toen hij zich realiseerde dat 'haast' een overheersende factor in het leven is.

Ketima onderzoekt de ontwikkeling van een mens, van kruipen via de eerste onzekere stapjes tot het moment dat menselijke gedachten, gevoelens en daden verankerd raken in het gangbare bestaan. Zo gaat de danser terug in de tijd op zoek naar zijn eigen oorsprong. Enige jaren terug zei hij in de *Haagsche Courant* dat hij denkt dat hij al in de draagdoek op de rug van zijn moeder aan de dans verslingerd raakte. “Wanneer ze zingend rondliep, bewoog ik in haar ritme.” ●

Het AfroVibes Festival vindt plaats van 23 september tot 6 oktober.

De programmakrant is meegestuurd naar de abonnees. Zie ook: www.afrovibes.nl.

Wie ben ik?

RONALD KENNEDY

Het Afrovibes Festival haalt het bekroonde toneelstuk

At Her Feet naar Nederland. Het stuk gaat over de ingewikkelde levens van jonge moslimvrouwen in Kaapstad.

Een herkenbare zoektocht naar een eigen identiteit.

At Her Feet begint vol dramatiek. In de proloog wordt het verhaal verteld van Azra Al-Jamaal, een Jordaanse vrouw die werd gestenigd omdat ze omgang had met een man anders dan haar 'vader, broer, oom of neef'. Het toneelstuk laat vervolgens zien hoe zes islamitische vrouwen in Kaapstad reageren op het nieuws van Azra's dood. Hun monologen vormen een introductie tot de leefwereld van de moslimvrouwen. Ze beschrijven vooral hun worsteling met identiteit, afkomst en traditie. Hoe denken ze over hoofddoek, vrouwenrechten en geloof? Ze zitten emotioneel klem tussen islamitische tradities en moderne vrijheden.

In de openingsscène beschrijft de zojuist gestenigde Azra op beklemmende wijze haar eigen dood. Hoe ze haar botten voelt breken en het bloed uit haar mond druipt. Terwijl Azra's ziel opstijgt naar de hemel, ziet ze veertig mannen stenen naar haar levenloze lichaam gooien. De beeldende beschrijvingen zijn tekenend voor het grote inlevingsvermogen van regisseuse en schrijfster Nadia Davids. *At Your Feet* is genoemd naar het islamitische gezegde dat het paradijs aan de voeten van je moeder ligt. Alle vrouwen worden vertolkt door actrice Quanita Adams.

Davids praat met bezieling over hoe ze een jaar na '11 september' het toneelstuk schreef. "Het uitgangspunt van *At Her Feet* is zeker politiek. Ik stoorde me aan hoe negatief moslimvrouwen werden neergezet in de media", zegt Davids bevlogen. Ze refereert aan de onderdrukking van vrouwen in Afghanistan door de Taliban. "De Afghaanse vrouwen werden in het nieuws afgeschilderd als hopeloze stukjes mens die gered werden door de Amerikanen. Niemand die goed bij zijn verstand is zal het eens zijn met de Taliban. Maar ik kreeg toen het gevoel dat het ene stel mannen vervangen werd door het andere stel." *At Her*

Feet is grotendeels een erbetoon aan de moslimvrouwen met wie ze is opgegroeid, zegt Davids vanuit haar woning in de Kaapse wijk Woodstock. "Ik geef deze vrouwen, die lang zijn doodgezwegen, een stem." Davids produceert in razend tempo mooie volzinnen. Ze schrijft ook snel. De productie stond al binnen een week op papier. "Dat komt waarschijnlijk omdat het verhaal altijd al in een of andere vorm in mijn hoofd heeft gezeten."

De zes karakters bestaan uit zeer diverse archetypes. Neem Aisha, die zowel het marxisme als de islam omarmt. Ze luistert naar hiphop, draagt een Che Guevara T-shirt en rapt over het nut van de ramadan. Haar kroeshaar – "Als ik een hoofddoek draag, lijkt ik op een lampenkap" – maakt haar de risee binnen de islamitische gemeenschap. De kookgrage *auntie* Kariema vertolkt de vooroordelen die iemand als Aisha treffen. Zij vertoont zowel aandoenlijke als hatelijke, racistische trekjes. Ze verafschuwt Aisha's opvatting dat 'we allemaal Afrikaan zijn'; Kariema vindt de Maleiers superieur aan de Indiërs die later naar Zuid-Afrika kwamen. De ietwat tuttige Tyra werkt als telefoniste bij een reisbureau. Ze vertelt hoe haar baas haar op omslachtige wijze gebod haar hoofddoekje voortaan thuis te laten: "Na 11 september zijn de zaken achteruitgegaan in de vliegindustrie. Ik zeg niet dat het allemaal jouw schuld is..." Tyra wijst moslimextremisme en het dragen van burqah's af. Aan de andere kant vindt ze dat moslims elkaar niet moeten afvallen in 'deze moeilijke tijden'. Het dilemma wordt in het toneelstuk samengevat als '*To veil or not to veil*' ('Versluieren of niet versluieren').

Onzin

Davids en Adams – beiden 26 jaar jong – zijn al sinds de middelbare school goede vrienden en lijken in het theater goed op elkaar ingespeeld. Recensenten spreken in superlatieven over het tweetal. *Cape Times* noemt hen een 'trionfantelijke combinatie'. *Mail & Guardian* typeert het toneelstuk als een 'briljante prestatie'. Het stuk trok landelijk volle zalen. Het duo werd bekroond met de prestigieuze Fleur Du Cap-toneelprijs. Tijdens het Grahamstown Kunstenfestival in 2003 werd het stuk uitverkozen tot een van de belangrijkste recente werken.

Opvallend is dat de Nationale Kunstraad van Zuid-Afrika weigerde *At Her Feet* financieel te ondersteunen, omdat 'het niet alle rassen en religies van Zuid-Afrika vertegenwoordigt'. Het

At Her Feet is tussen 23 september en 3 oktober 2004 te zien in Amsterdam, Eindhoven en Den Haag. Meer informatie: programmakrant Afrovibes Festival of www.afrovibes.nl

zou te specifiek op moslims zijn gericht. "Onzin", meent Davids. "Als je de apartheidclassificatie aanhoudt, komen er drie groepen aan bod: Maleiers, kleurlingen en Indiërs. Bovendien is het publiek altijd heel gevarieerd. Toch eiste de raad meer culturele diversiteit. Maar het zou heel gemaakt overkomen als ik een blank of zwart personage zou toevoegen. Net zo goed past een mannelijk karakter ook niet in het script", verzucht Davids. "Ik ben nou eenmaal opgevoed als moslimvrouw. Dat is mijn referentiekader. Als ik jood of Sotho was geweest, had ik over dezelfde kwesties geschreven. Alleen dan door een andere lens." Gelukkig bleek het Nederlandse Prins Claus Fonds wel bereid om *At Her Feet* te ondersteunen. "Door die financiële bijdrage is het toneelstuk gered."

At her Feet roept bewondering op voor de energieke Quanita Adams. Het is voor Nadia Davids een bewuste keuze geweest om met één actrice te werken. "Het laat zien dat we allemaal iets van die zes karakters in ons hebben. Hoe verschillend we ook zijn", zegt ze. Adams hijst zichzelf niet alleen moeiteloos in het ene na het andere kostuum, ze weet ook de verschillende vrouwen met overtuiging en kracht neer te zetten. Ieder karakter heeft zijn eigen dynamiek, accent en maniertjes. Adams speelt die zo geloofwaardig, dat je al snel vergeet dat het feitelijk een *onewoman show* is. "Het is echt doodvermoeiend", bekennt Adams. "Soms was ik bang er schizofreen van te worden. En ja, de karakters komen soms op de minst onverwachte momenten opzetten. Als kleine stemmetjes in mijn hoofd, haha."

Schokkend

Alles draait om het zoeken van een eigen identiteit van een jonge generatie moslima's. Davids en Adams identificeren zich het meest met de vrijgevochten en uitgesproken Sara, die fungeert als de verteller. Maar het dynamische duo ziet zichzelf ook terug in de rebellerende Aisha. Davids: "Elk personage heeft iets van mij in haar zitten, maar Aisha is echt mijn alter ego. Die woede, het gevoel er niet bij te horen en die alternatieve leefstijl. Zo ben ik eigenlijk altijd geweest. Ik kom soms zelf naar voren, maar *At Her Feet* is niet autobiografisch. Veel van de verhalen zijn verzonnen, maar de kern is authentiek."

"Ik ben nu eenmaal opgevoed als moslimvrouw"

Het toneelstuk stelt gevoelige kwesties zoals steniging, uithuwelijking en onderdrukking van vrouwen aan de orde. Desondanks krijgt Davids vooral positieve reacties vanuit de islamitische gemeenschap. Zo schrijft het toonaangevende periodiek *Annual Review of Islam* over *At Her Feet*: "Het is briljant geschreven en geacteerd en verdient alom erkenning. Het is een frisse kijk op moslimvrouwen en schroomt niet om naar pijnlijke zaken te kijken." In twee jaar zijn slechts twee mensen kwaad uit de zaal weggelopen, zegt Davids. "De warmste reacties krijgen we juist van oudere moslimvrouwen." Schokkend vinden regisseur en actrice de soms luidruchtige steunbetuigingen voor de racistische Kariema. "Dat is absoluut onze bedoeling niet. In onze ogen staat Kariema voor alles waar we tegen zijn", zegt Adams. "Als het publiek instemmend klapt voor wat ze zegt, wil de

mens Quanita het overnemen van de actrice en kwaad weglopen. Kariema is een freak!" zegt Adams lachend. Davids: "Ik denk dat iedereen iets anders uit de karakters haalt. Het is zeker niet mijn bedoeling om één waarheid te presenteren. Die is er gewoon niet."

De toon van *At Her Feet* blijft ondanks het serieuze thema lichtig en de situaties zijn bij vlagen hilarisch. Dat komt vooral doordat Davids herkenbare zaken uit haar eigen cultuur uitvergroot en de boodschap verteerbaar voorschotelt. Vervreemding van tradities wordt bijvoorbeeld uitgebeeld door een biddend meisje dat, knielend naar Mekka, haar buurvrouw om kauwgom vraagt.

At Her Feet gaat niet alleen over moslims in Kaapstad. Davids en Adams zijn ervan overtuigd dat er genoeg aanknopingspunten zijn voor het Nederlandse publiek, ongeacht afkomst of overtuiging. Adams: "Eigenlijk gaat het over iedereen die wel eens gemarginaliseerd is vanwege zijn of haar uiterlijk of gedrag. Zijn we dat niet uiteindelijk allemaal?" Davids vult aan: "Het snijdt actuele thema's aan die ook in Europa aan de orde zijn. Kijk maar naar de discussie over hoofddoekjes." Hoe kijkt ze daar zelf tegen aan? "Ik heb gekozen om er geen te dragen, maar ik ondersteun het recht van vrouwen om dat wel te doen. Een regering zou zich niet mogen bemoeien met die keuze." ●

Zuid-Afrikaanse jazz was decennialang de achtergrondmuziek van het verzet tegen kolonialisme en apartheid. In het vrije Zuid-Afrika wankelt de unieke eigen *sound*, onder invloed van commercie en globalisering. Nieuwe podia, kleine muzieklabels en radiostations zorgen gelukkig voor nieuw elan. Gwen Ansell ontrafelde de geschiedenis van de jazz in Zuid-Afrika. Een levenskrachtig elixer van buitenlandse impulsen ingepast in eigen muziektradities. ▶

Soweto Blue

De bezieling van Zuid-Afrikaanse jazz

ES

Pianist Todd Matshikiza beweert dat hij eind jaren veertig aanwezig was bij de geboorte van de *African Jazz*. Het gebeurde tijdens een tournee van de Harlem Swingsters, waarvan hij de pianist was. “Het was de wedergeboorte van de *African Jazz*. Het oorspronkelijke product – *marabi* – had het loodje gelegd toen de Amerikaanse swing de overhand kreeg. [Wij] pakten die schitterende stemming weer op, bij een vroeg ontbijt van maïsbrood en zwarte thee, in de open lucht om op te kikkeren, want wij hadden ‘m de avond ervoor flink geraakt. Gray [Mbau] legde zijn maïsbrood opzij en begon iets pentatonisch [vijf tonen per octaaf, red.] te blazen. We legden ons maïsbrood weg en gingen met hem mee. We brachten syncopen [subtiële ritmeverschuiving, red.] aan, legden de accenten anders, we varieerden eindeloos op ons traditionele ritme. We verlangden terug naar de dagen van de springlevende *marabi*-piano. Het materiaal was oorspronkelijk van [marabi-muzikant] Tebejane, maar dan: fris bewerkt, met een scheut citroensap.”

FOTO: NEO NTSOMA

Jazz is altijd Zuid-Afrika's raakvlak met de cultuur elders in de wereld geweest. De Zuid-Afrikaanse jazz is gevormd onder invloed van rijke inheemse volksmuziektradities: de complexe polyritmiek van de muziek van de Xhosa en de Pedi, de harmonische dynamiek van de Zulu-zang, en meer. Onder dat 'meer' schuilen klanken uit Mozambique, Zimbabwe, Zambia en Malawi – want in de vroege twintigste eeuw zorgden de trekwerkers uit die landen, die in de goud- en diamantmijnen kwamen werken, voor de vele muzikale impulsen die in de kosmopolitische zwarte stedelijke muziek samenvloeiden. De muzikale vorming van deze trekwerkers was bovendien vaak beïnvloed door Engelse en Schotse zendelingen, die *brassbands* in scholen en missieposten organiseerden. Ook hadden zij misschien optredens bijgewoond van reizende minstrelshows met Amerikaanse negerzangers, of theebijeenkomsten: recitals door geschoolde zwarte musici en zangers onder auspiciën van hun kerk.

In de chaotische vroege sloppenwijken – lawaaiig, overvol en zelfs voorafgaande aan de apartheid naar ras gescheiden – rijpte als eerste vrucht van die muzikale mengeling in de jaren dertig en veertig van de vorige eeuw de *marabi*. De geschiedkundigen denken verschillend over de oorsprong van die naam. Misschien komt het uit het SeSotho; daarin betekent het werkwoord *ho raba raba* 'rondvliegen' – zeer op z'n plaats voor de losse dans die bij de muziek hoorde. De pianist Abdullah Ibrahim beweert iets anders: de naam "komt van Marabastad, een heel oud woonoord bij Pretoria, waar ze deze muziek voor het eerst maakten."

Traditionele elementen van de polyritmiek en wat daarmee verwant is, werden gepast binnen de driakkoordenstructuur van moderne melodieën, en er werd gespeeld op alle voorhanden instrumenten. Die moderne melodieën konden alles zijn: een voor de

kerk gecomponeerd lied of het refrein van een populair Amerikaans wijsje. "Elke deun die me te binnen schiet, speel ik", herinnert Edward Sililo zich, een marabi-pianist uit de jaren twintig. Het was intieme muziek, die goed paste in een huiselijke omgeving, in omgebouwde keukentjes of onder een afdak van lappen achter het huis, waar het geluid van de piano of het orgel niet versterkt hoefde te worden.

Een manier van leven

Marabi was niet gewoon een soort muziek: het was een manier van leven – ontstaan in de jaren twintig en vóór 1950 alweer verdwenen. Arbeiders die net van

het platteland van Zuid- en zuidelijk Afrika kwamen, zochten een manier om gewaardeerde onderdelen van hun identiteit en hun waardigheid levend te houden. In losjes georganiseerde woonbuurten zoals Sophiatown in Johannesburg en District Six in Kaapstad konden zwarte stedelingen uit de middenklasse – leraren, predikanten, kleine zakenlieden en kantoorbedienden – een ander leven leiden. Ze konden er een eigen huis kopen, menigmaal tussen de blanken in. Hun muzikale smaak was verrijkt: zij hielden recitals, theebijeenkomsten en kooroptredens in ere, bezochten variëtiéshows en gingen ballroomdansen. De toenemende repressie vanwege de apartheid dreef de zwarte stadsbewoners van beide klassen in elkaars armen – en hun muziek vloeide ook samen. Daaruit ontsproot het

De jazz stond vanaf het begin tegenover de apartheid

Dichter Don Mattera weet waarom de Boeren een hekel hadden aan jazz: "Sophiatown vertegenwoordigde het tegenovergestelde van wat de Boeren wilden: hun calvinistische apartheidsmuziek, calvinistische geschiedenis, calvinistische normen, calvinistische waarden. Daar had je dan de jazz van die *niggers*, daar kwamen die zwartjes met hun klanken uit Sophiatown, het was gewoon te veel voor deze mensen. Zij moesten die wijk uit de weg ruimen. Ze meenden dat als zij deze kapot zouden maken, zij de muziek ook kapot zouden maken, de cultuur ook kapot zouden maken, ons geheugen kapot zouden maken. Maar (...) het geheugen is een wapen. Er valt niets kapot te maken; het geheugen grijpt altijd terug, raakt de mensen. Oude wonden, vreugdes, zorgen, vervoering, verwachtingen – het wordt allemaal opgeroepen door het geheugen."

verschijnsel *Concert and Dance*. Dit evenement duurde de hele nacht, opdat de bezoekers geen last zouden krijgen met de avondklok onder de pasjeswetten. Van acht uur 's avonds tot middernacht luisterde men naar licht-klassieke muziek en keek men naar korte toneelstukjes en komische sketches. Van middernacht tot vier uur 's ochtends gingen de stoelen opzij voor het dansen. De bands – professionele gezelschappen zoals The Merry Blackbirds onder leiding van Peter Rezant en The Jazz Maniacs onder leiding van Solomon 'Zuluboy' Cele – speelden een mengsel van Amerikaanse bigband-swing en oorspronkelijke Afrikaanse composities die in dezelfde stijl waren gearrangeerd.

De jazz stond vanaf het begin tegenover de apartheid. Zijn internationale achtergrond ontrok zich aan het enge, naar binnen gerichte calvinisme van het apartheidsestablishment. Zijn inheemse wortels stelden trots zwart nationalisme tegenover de repressie en het apartheidsstreven om Afrikanen weer op te delen in 'stammen'. Nationalisme ging in de

muziek de eerste viool spelen nadat de regering van de Nationale Partij aan het eind van de jaren veertig de rassenscheiding perfectioneerde, zwarten uit hun woonplaats in de steden verdreef en hun de laatste politieke rechten ontnam. Bands probeerden bewust Afrikaanse elementen aan hun werk toe te voegen.

"Wij noemden dat *African stomp*", zegt criticus Doc Bikitsha, "vanwege de zware beat, afkomstig uit de Zulu-traditie." In de loop van de jaren veertig werd *mbaqanga* de meest gebruikte benaming voor deze neo-traditionele muziek met een jazz-instrumentatie. Mbaqanga was het IsiZulu-woord voor dikke pap, het alledaagse voedsel van musici en publiek. Uiteindelijk kreeg die naam een nare bijmaak, zoiets als *fast food*. "Rond 1948 was het inheemse jazz-idiom geboren en wij gingen op zoek naar een etiket, een naam die de lading goed zou dekken en niet de suggestie zou wekken van buitenlandse beïnvloeding. Wij noemden het *African Jazz*", aldus Gideon Jay, muziekcriticus van het tijdschrift *Zonk* uit de jaren vijftig. ▶

De beste Zuid-Afrikaanse jazzcd's

Marabi to Disco (Gallo)
Uitstekende verzameling opnames van vaudeville, neo-traditionals en jazz van de jaren dertig tot de jaren zestig van de vorige eeuw.

Winston Mankunku Ngozi, *Yakhal'Inkomo* (Teal South Africa/Polygram)
Album uit 1968 van jazzlegende Ngozi, nog steeds actief. Een van de best verkochte jazz-albums ooit in Zuid-Afrika.

Miriam Makeba
Drie albums die een magnifieke zangcarrière samenvatten. ***An Evening with Belafonte/Makeba*** (BMG) stamt uit 1965, toen ze in New York verbleef.

The Guinea Years (Sterns Africa)
toont waarom haar invloed zo groot was. ***Reflections*** (Heads Up) is Makeba anno 2004, met knap vertolkte songs.

Abdullah Ibrahim
Drie sleutelalbums van een productieve pianist/componist. Het schrijnende Jazz ***Epistles Verse 1*** (Gallo) stamt uit zijn beginjaren. ***African Herbs*** (EMI) stamt uit de vurige periode vóór 1976. Op ***Ekapa Lodumo: Abdullah Ibrahim meets the NDR Big Band*** (Enja) uit 2001 excelleert hij als componist en arrangeur.

Hugh Masekela
Hugh Masekela and the Union

of South Africa (MoJazz/Teal)
toont de passie van de legendarische trompettist/zanger tijdens zijn eerste jaren als balling. ***Sixty*** (Sony) is een terugblik met marabi-klassieken. Het recente ***Time*** (Sony) is prachtig welluidend.

Paul Hanmer, *Trains to Taung* (Sheer Sound) en **Moses Molelekwa, *Finding Oneself*** (MELT 2000)
De eerste albums uit democratisch Zuid-Afrika die proberen over de rassengrenzen heen jongeren aan te spreken. Historische jazzsound gestoken in een modern jasje.

McCoy Mrubata, *Face the*

Music (Sheer Sound)
Prijswinnend album met dansmuziek, ballades en spirituele invocaties. Mrubata werkt in de traditie van de Zuid-Afrikaanse big bands uit de jaren veertig tot tachtig.

Louis Mhlanga, *Shamwari* (Sheer Sound) en **Selaelo Selota, *Painted Faces*** (BMG Africa)
Twee gitaarhelden die na 1994 aan de weg timmerden. Mhlanga bouwt voort op elementen uit de pan-Afrikaanse pop. Selota illustreert zijn visie dat de Afrikaanse jazz gebaseerd moet zijn op groove, niet op swing.

Voice, Quintet Legacy Volume 2: *Songs for Our*

Grandchildren (Sheer Sound)
Een van de beste hedendaagse quintetten speelt een Zuid-Afrikaanse interpretatie van bebop en hard bop.

Zim Ngqawana, *Ingoma en Vadzimu* (Sheer Sound)
Grootmeester van de innovatieve jazz brak hiermee door bij de jeugd. Een combinatie van vrije improvisatie en complexe Xhosa muziek uit de Oostkaap.

Tribe, *Our Language* (Ready Rolled)
Improvisaties van een talentvolle jonge groep uit Kaapstad maken duidelijk hoe de moderne Zuid-Afrikaanse jazz zich ontwikkelt.

bron: Jazztimes, juli/augustus 2004

The Three Jazzomolos, 1953: Jacob Lepers (bas), Ben Mrwebi (altsax), Sol Klaaste (piano).

Een trots zelfbewustzijn

Terwijl de apartheid intenser werd – van de schietpartij in Sharpeville in 1960, via de Soweto-opstand van 1976 tot de voortsmuulende burgeroorlog van de jaren tachtig – was de jazz vaak de achtergrondmuziek van het verzet. Vooral in de jaren zeventig ontwikkelden zich nauwe banden tussen de jazz en de strijd tegen apartheid. Van georganiseerde werknemers, townshipbewoners, kunstenaars en muzikanten tot studenten: iedereen was in de eerste jaren van dat decennium vervuld van een trots zelfbewustzijn van hun Afrikaanse identiteit. En er bloeide een cultuur die daar een uitdrukking van was.

Drummer Siphon 'Hotstix' Mabuse denkt dat de uitgebreide vieringen van de Mozambikaanse en Angolese onafhankelijkheid sterk hebben bijgedragen aan het Afrikaanse zelfbewustzijn. Toen werd volgens hem een brug geslagen tussen het bewustzijn van de bevolking en de ideeën van de studenten, politici en intellectuelen. "Opeens beseften [wij] dat wij ons moesten identificeren met wie wij eigenlijk waren...

En natuurlijk veranderde alles door de revolutie... Wij gingen ons hullen in Afrikaanse kledij, de blackpower-groet brengen en in alles Steve Biko volgen, enzovoort. Iedereen werd trots op wie hij was. Het type muziek waarmee wij ons bezighielden, moest te maken hebben met de politiek van het moment. Hoe wij ons kleedden, moest te maken hebben met de politiek van het moment. De teksten en de muziek moesten uit onze eigen omgeving voortkomen, en die omgeving kon zich dan vereenzelvigen met het slagwerk, de gitaar, de fluit, de houtblazers en de zang."

Jazzmusici zochten naar een manier om de inventiviteit die de Afrikaanse jazz in de jaren vijftig had gekenmerkt, over te brengen naar de moderne muziek voor kleinere ensembles, die bij publiek en platenmaatschappijen populair waren. Saxofonist Robbie Jansen

herinnert zich: "Ik leerde noten lezen, maar Abdullah [Ibrahim] zei: 'Doe dat boek toch weg; je wilt toch niet leren Amerikaans te worden, je wilt toch spelen als jezelf.'" Een nieuwe muziekstijl, *Soweto Soul*, verenigde het Motown-geluid en de Amerikaanse jazz met deze Afrikaanse invloeden. Jongere muzikanten zoals multi-instrumentalist Pops Mohamed raakten ook aan het geluid verslingerd. "Dat het uit Amerika kwam, dat bij de meeste buitenlandse muziek de musici zwart waren – daarmee identificeerden de mensen in Zuid-Afrika zich. Ook met de strijd van de zwarte Amerikanen... Wij probeerden wel te klinken als Amerikanen, maar wij misten hun faciliteiten, hun studio's, hun instrumenten. Dus speelden wij op speelgoedfluitjes en theekistbassen, zelfs op

gitaren die we zelf maakten van blik... en zo kwamen wij tot dat unieke geluid." Saxofonist Khaya Mahlangu van de band Spirits Rejoice: "[We] kregen het idee dat niet wát je speelt bepaalt of je Afrikaanse muziek maakt, maar hoé je het speelt. Het ging er niet om precies zo te spelen als de Amerikanen het deden."

Na de opstand in Soweto in 1976 werden tal van musici, schilders en dichters activist. Khaya Mahlangu maakte de ongeregelde heden toen mee en schreef begin jaren tachtig met zijn band, Sakhile, het liedje *Isililo (Soweto Blues)*, waarin de band de gebeurtenissen en de bijgehorende emoties wilde vangen. "We vonden dat we aan deze dingen aandacht moeten besteden – we kunnen niet achterover leunen en zeggen dat wij niet bij deze maatschappij horen die dit onrecht heeft ondergaan."

Na de moord op anti-apartheidsactivist Steve Biko in 1977 groeide de druk op buitenlandse

“De culturele boycot heeft een grote, goeddeels positieve invloed gehad op de muzikale ontwikkeling

FOTO: JÜRGEN SCHADEBERG

muzikanten om Zuid-Afrika niet meer te bezoeken. Omgekeerd ontstond er een internationale boycot van de Zuid-Afrikaanse cultuur. Sommige Zuid-Afrikanen vonden het oneerlijk dat zij hierdoor minder kans hadden in het buitenland te werken. Maar velen stellen dat de boycot een grote, goeddeels positieve invloed heeft gehad op de muzikale ontwikkeling in Zuid-Afrika in de jaren tachtig en begin jaren negentig. Hierdoor kon een nationale populaire sound tot stand komen. “Ach, die schnabbels kregen we toch al niet, tenzij het iets was wat de *boere* in het buitenland wilden promoten, zoals *Ipi n'Tombi*. Of we werden wel uitgenodigd, maar kregen geen paspoort. Of alleen een vertrekvisum – enkele reis. De *liberals* die riepen dat de boycot ons het werken onmogelijk maakte, dat heb ik altijd onzin gevonden”, aldus de inmiddels overleden trompettist Dennis Mpale.

“De culturele boycot had in Zuid-Afrika twee kanten. Natuurlijk kon hierdoor de Zuid-Afrikaanse muziek zich op haar eigen terrein ontwikkelen. Maar tegelijkertijd werd ons de kans ontnomen op een ontwikkeling naar buiten toe – we misten de waardering vanuit de internationale gemeenschap. De branche was levendig, explosief. Er doken plotseling allerlei muzikanten op, bands zoals Stimela, Brenda Fassie, Yvonne Chaka-Chaka, Chicco, de Sakhiles, de Bayetes. Er gebeurde zo veel”, vertelt slagwerker Sipho Mabuse.

De toekomst

Na het einde van de apartheid in 1994 kwam de muziek voor nieuwe problemen te staan. De deur werden geopend voor vercommercialiseerde internationale muziek, wat de unieke sound van de Zuid-Afrikaanse jazz dreigde te verzwelgen. Jazztrompettist Hugh Masekela

vertelde in 2000: “Er komen hier wel eens Afro-Amerikaanse vrienden die zeggen: ‘Het is toch triest, man, ik kom hier op zoek naar Afrika, maar ik vind een goedkope imitatie van mezelf. *Wannabe*'s die net zo willen zijn als ik. Verbaas je je waarom we dan maar naar de dieren in het Krugerpark gaan kijken? Omdat er geen mensen te vinden zijn!’” Masekela waarschuwt: “Nog één generatie – die nu oud is – kent onze achtergrond, weet wie we zijn; als we daarover niet zoveel mogelijk informatie verzamelen, worden we uiteindelijk allemaal de *wannabe*'s die we zo graag willen zijn!”

Zijn twijfels over de positie van de jazz in het Zuid-Afrika van na de bevrijding worden gedeeld door heel wat musici en critici. De Zuid-Afrikaanse jazz heeft de aanslagen van het kolonialisme en de apartheid doorstaan, maar staat op dit moment voor de uitdaging van de door Amerika overheerste mondiale cultuur. Muziek is koopwaar geworden. Verkoopcijfers zijn belangrijker geworden dan het samenbindende en inspirerende karakter van de muziek voor een gemeenschap.

Het zijn de kleine onafhankelijke platenlabels geweest, die in de laatste jaren van de apartheid waren opgebloeid, die met succes opkwamen voor de Zuid-Afrikaanse sound. De afgelopen tien jaar zijn hun platen steeds vaker op de radio te horen geweest en er wordt nu eindelijk werk gemaakt van zendtijdquota voor binnenlandse muziek. Nu de ether is opengesteld voor onafhankelijke commerciële stations en *community-zenders*, krijgt verscheidenheid meer kans. De ironie wil dat alleen een popzender, Y-FM in Johannesburg, voor meer dan de helft binnenlandse muziek uitzendt – vooral kwaito, house-muziek uit de townships, een echt Zuid-Afrikaans popgeluid.

Nieuwe evenementen dragen hun steentje bij. Het zwarte bedrijf ESP Africa in Kaapstad organiseerde de afgelopen vijf jaar samen met het North Sea Jazz Festival in Den Haag een Zuid-Afrikaans North Sea Festival. Lokale muzikanten verzorgden de helft van de optredens. Het festival trok in 2004 bijna 20.000

Gitarist Selaelo Selota over de toekomst van de Zuid-Afrikaanse jazz: “Wij zullen een nieuw type jazz ontwikkelen. Wat betreft de melodische interpretatie is het jazz, maar gemengd met een Zuid-Afrikaanse nuance en met eenvoudige populaire melodieën, wijsjes van de straat... Het zal wat kwijtraken wat eigenlijk meer Amerikaans is. Ritmisch swingt het niet. Het kan melodisch swingen, maar ritmisch wordt het *groovy*. Dat is het Afrikaanse element dat wij zijn kwijtgeraakt. Oudere muzikanten zouden zeggen: het is geen jazz als het niet swingt. Maar je kunt op *swing* maar op een bepaalde manier dansen; met *groove* zijn verschillende Zuid-Afrikaanse dansen en stijlen mogelijk.”

bezoekers, toeristen en Zuid-Afrikanen. Het bewijst dat ‘ons soort jazz’ als product zeer goed te verkopen is.

Sommige artiesten hebben zelf uitermate duidelijke ideeën over de toekomst van de jazz: “Muziek is vertellen. Het moet bewustmaken, het moet spreken over wat er in dit land aan de gang is. Wij zijn nog niet vrij, wij zijn nog maar net bevrijd”, vindt zangeres Sophie Mngcina. Multi-instrumentalist Pops Mohamed: “Iedereen denkt dat het *cool* is om een Amerikaan te zijn, maar ik vind het *cool* om een Afrikaan te zijn.”

Slagwerker annex clubeigenaar Sipho Mabuse: “Het gaat met de jazz in dit land de goede kant op. Ik ben eerlijk gezegd stomverbaasd als ik zie wie er in onze club komen luisteren – ik bedoel: jongeren van 22. Als ik vraag wat ze hier brengt, terwijl sommigen van hun leeftijdsgenoten zich hier voor geen goud zouden vertonen, antwoorden ze: gewoon, naar jazz luisteren, want als je naar jazz luistert, word je volwassen.” ●

Dit artikel bevat bewerkte passages uit: Gwen Ansell, *Soweto Blues: Jazz, Popular Music and Politics in South Africa*. Uitgave Continuum, New York, oktober 2004. 352 p., 24,95 USdollar. ISBN 0826416624.

Zuid-Afrikaanse jazz op het web

muzieknieuws

www.music.org.za
www.afribeat.com
www.rage.co.za
www.kush.co.za
www.chimurenga.co.za
www.newmusicsa.org.za

muzieklabels

www.sheer.co.za
www.melt2000.com
www.fallo.co.za
www.oneworld.co.za
www.3rdearmusic.com
www.sternsmusic.com

bron: Jazztimes, juli/augustus 2004

Jonathan Moyo, venijnige spreekbuis van Robert Mugabe

De maffe professor

MARNIX DE BRUYNE

Jonathan Moyo, de omstreden minister van Informatie van Zimbabwe, gaat soms erg ver met zijn haatcampagnes tegen de oppositie in zijn land. De 'Goebbels van Afrika' staat ijzersterk, dankzij de steun van president Mugabe.

Een vrolijk koortje swingzingt Zimbabwe at twenty one, een zwoele vrouwenstem neemt het over met Land is economy, economy is land. Het is het refrein van Zimbabwe @ 21, een van de vele patriottische liederen op de cd Hondo Yeminda (Oorlog om het land). Componist: professor Jonathan Moyo, 47, politicoloog en minister van Informatie van Zimbabwe. Moyo's muzikaliteit is bij de Zimbabweanen nog niet zo bekend als deze cd in 2001 verschijnt. Maar dát hij vele kanten heeft, waarvan sommige totaal tegengesteld aan elkaar zijn, weten de Zimbabweanen dan allang.

Onafhankelijke media hebben met satanisch genoeg de kritische uitspraken afgedrukt van Moyo de academicus. Zoals een lezing die hij in 1993 hield over persvrijheid. "Waar geen vrijheid van meningsuiting heerst, zijn er geen andere vrijheden", waarschuwt Moyo daarin. "Hoe kan dat recht worden uitgeoefend als machthebbers alles doen om elke afwijkende mening af te schilderen als oppositie grenzend aan verraad?" De regerende Zanu PF, voegt hij nog toe, kan worden gezien als "de grootste bedreiging voor de nationale veiligheid" van Zimbabwe.

In 2002 zegt Moyo de minister dat alle onafhankelijke media in Zimbabwe 'tegen de waarden van het land' en 'anti-natie' zijn. Hij is dat jaar de grote motor achter strenge perswetten, het uitzetten van buitenlandse correspondenten, het verketteren van het onafhankelijke dagblad The Daily News. In februari noemt hij die krant "een bedreiging voor de nationale veiligheid", in hetzelfde weekend waarin een bom ontploft in de drukkerij ervan. In 2003 laat hij het dagblad sluiten. Moyo dankt er

de bijnaam 'Goebbels van Afrika' aan, zoals de Zuid-Afrikaanse krant Business Day hem doopt.

Het roer om

Niets kondigt Moyo's ommekeer aan als hij in 1998 wordt aangenomen aan de Universiteit van Witswatersrand in Johannesburg. Na in Los Angeles te zijn gepromoveerd, werkte hij vier jaar aan de

Universiteit van Zimbabwe in Harare (1987-1991). In die periode publiceerde hij *Voting for Democracy*, dat blootlegt hoe Zanu PF de verkiezingen manipuleert. Daarna werkte hij in Kenia, voor de keurige Amerikaanse Ford Foundation. Hij lijkt dan ook de aangewezen man voor het onderzoeksproject 'De toekomst van de Afrikaanse elite'. De Zuid-Afrikaanse afdeling van Endemol wil zelfs tv-programma's maken over het thema. Endemols Chantal Sturkenboom en hoogleraar Tom Lodge, die Moyo naar Johannesburg haalde, herinneren hem als 'intelligent, charmant en gevat', zeggen ze in 2002 tegen NRC Handelsblad.

Maar in 1999 vraagt de Zimbabweaanse regering of hij wil meewerken aan een ontwerp voor een nieuwe grondwet. Hij leidt ook de campagne voor het referendum dat er in 2000 over wordt gehouden. En dan gaat het roer om. Moyo kan moeilijk verkroppen dat de meerderheid van de Zimbabweanen 'nee' zegt tegen de grondwetswijziging, die voorzag in een langere regeerperiode voor de president. Als de uitslag bekend is, mag hij in het journaal twintig minuten verongelikt uitleggen waarom alle tegenstemmers het verkeerd hadden. Slechts een

ILLUSTRATIE: ASTRID NIELAND

De vogel die melk poept

PRUDENCE MBEWU

minuutje is dan nog over om aandacht te besteden aan de feestvierende nee-stemmers.

Ondanks dit échec wordt Moyo campagneleider voor de Zanu PF. Na de verkiezingen wordt hij beloond met het ministerschap. Hier ontpopt hij zich als een propagandist die fulminerend om zich heen kan slaan. Oppositieleden zijn “verraders, schaamteloze opportunisten en handelaars in verwarring”, blanken zijn “verbitterde racisten die zwarte spreekbuizen gebruiken om gemeen valse democratie te prediken”. Elke kritiek pareert hij met ellenlange tirades in de staatskrant *The Daily Herald*, daardoor ook wel *The Daily Moyo* genoemd.

Over een verklaring voor Moyo’s metamorfose is lang gespeculeerd. Macht en geld, worden uiteindelijk steeds genoemd. Dat *the nutty professor* – de maffe professor, een ander bijnaam van Moyo – goed voor zichzelf zorgt, staat wel vast. De Ford Foundation eist nog altijd 108.000 dollar terug die Moyo zich wederrechtelijk zou hebben toegeëigend in Kenia. Ook Endemol en de Universiteit van Witswatersrand wachten op terugstortingen voor wel betaalde maar niet bewezen diensten. Intussen verwerft Moyo zeker twee boerderijen, die eigenlijk onteigend waren ten behoeve van ‘arme’ Zimbabwanen.

Ambitie

Vaak wordt de draak met Moyo gestoken – zijn hoge voorhoofd maakt hem ook een dankbaar onderwerp voor cartoonisten – maar president Mugabe staat pal achter hem. Veel ministers echter, zeker de veteranen van de bevrijdingsoorlog, voelen zich door hem gepasseerd. Kritiek uiten ze anoniem, wat steeds tot speculaties leidt in onafhankelijke media dat Moyo het niet lang meer zal maken. Op het laatste moment binden ze echter steeds weer in, bang om Mugabe voor het hoofd te stoten. Moyo slaat terug door steeds openlijker kritiek te uiten op ministers, of dat *The Daily Herald* te laten doen. Parlementsvoorzitter Emmerson Mnangagwa and Zanu PF-voorzitter John Nkomo, die beiden zijn genoemd als opvolger van Mugabe, worden niet gespaard. Deze campagne zou ook wijzen op Moyo’s ambitie Mugabe op te volgen.

Moyo ontkent op het presidentschap uit te zijn. Maar intussen tracht hij zijn populariteit buiten de partij te vergroten, door te investeren in voetbal, muziek en een theatershow in Bulawayo. Ook steekt hij geld in het district Tsholotsho in Noord-Matabeleland, waarvoor hij zich kandidaat zou willen stellen bij de verkiezingen van 2005. Hij heeft geld geschonken voor scholen in dit district en voor studiebeurzen aan studenten uit Tsholotsho.

De kritiek op de partijveteranen heeft ertoe geleid dat de ministers deze zomer een commissie hebben gevormd, die moet onderzoeken of Moyo niet te ver is gegaan – aldus anonieme bewindslieden in Zimbabwanse media. De uitkomst kan het einde betekenen van de opmars van Moyo. Maar dat is al vaker voorspeld. Vooralsnog blijkt uit niets dat Mugabe zijn spreekbuis wil laten vallen •

Nu even niet over blanken; ik wil het hebben over ons meiden van Mantsi (Zuid-)Afrika. Mijn vriendinnen en ik zijn hardwerkende alleenstaande moeders, maar dat betekent niet dat we nooit lol hebben. Ik persoonlijk houd erg van uitgaan en met elkaar lachen en praten – onzindingen en roddels. Vaak, vooral tegen het einde van de maand, hebben we geen cent, maar dat weerhoudt ons niet. Dan zitten we aan de bar met alleen een glas water en een schijfje citroen erin, dat kost niets. Intussen kijken we goed rond of we geen gans met gouden eieren zien, of zoals we zeggen in mijn cultuur: de vogel die melk poept. En we vinden er altijd wel een.

Luister meisjes, dat gaat zo. Ik loop op en neer met mijn mobiele telefoon en doe net alsof ik een geagiteerde conversatie voer, want aandacht trekken gaat het best als je voor het oog van het publiek in nood zit. Na een tijdje stop ik en draai ik me om naar mijn ‘vogel’. “Hé brother, ik heb een probleem: mijn vrienden zijn op weg hiernaartoe, maar ze kunnen het niet vinden en nu is de batterij van mijn mobieltje leeg. Mag ik misschien even jouw telefoon?” Die geeft-ie me altijd, want mannen willen nu eenmaal overkomen als de gewichtige pief die het allemaal in orde maakt. Tegelijkertijd nodigt-ie me uit om op zijn kosten iets te drinken. Op dat moment komt mijn vriendin bij ons zitten; zij doet alsof ze me net toevallig tegenkomt. Ik vertel haar wat de situatie is, we hebben onze eigen taal met codewoorden om dat te doen. Zij krijgt ook iets te drinken. Wij vragen: “Gut, maar dat hoeft toch niet? Weet je het zeker?” Ze weten het altijd zeker.

Als ik hem helemaal niet leuk vindt, verdwijn ik na een tijdje, dan doe ik alsof ik naar de wc ga. Maar vaak hebben we dan een gezellige avond, totdat de bar dichtgaat. Hij vraagt om mijn telefoonnummer en dat geef ik hem – maar ik geef nooit mijn fysieke adres en ik ga nooit mee in de auto naar een plaats die ik niet ken. Als hij belt, beslis ik of ik nog een keer met hem uit wil. Zo niet, dan pak ik een plastic tasje, zo’n dunnetje, en verfrommel het bij de telefoon zodat het kraakt. Dan roep ik: “hallo, hallo, ik kan je niet horen, je bent heel ver weg...” Want ik weet heel goed dat hij er bij de tweede afspraak op rekent dat er nu ‘betaald’ gaat worden, dan moet ik met hem naar bed. En daar heb ik eigenlijk nooit zin in.

Om de waarheid te zeggen, denk ik dat ik niet meer in ‘ware liefde’ geloof. Een man op wie ik verliefd was, liet me in de steek en ik heb altijd alleen voor mijn kinderen gezorgd. Mijn vriendinnen al net zo. Ik ken geen man die het bij één partner hield. Al die kerels in de kroeg hebben vrouwen thuis. Dus net zoals ze vroeger mij voor de gek hielden, houd ik nu hén voor de gek. En als mijn armlastige vriendinnen en mijn even armlastige zelf er af en toe een gezellige avond en een drankje aan over houden, is dat mooi meegenomen.

Prudence Mbewu is onderwijzeres in Centurion, Zuid-Afrika

FOTO'S: ELLEN ELMENDORP

De Swakopmund Observer

over media en het vrije woord

Waarde Lezer,

De Duitse minister van Ontwikkelings-samenwerking heeft onlangs namens haar land spijt betuigd over de massamoord op de Herero's, nu precies honderd jaar geleden. Commentatoren, ook in ons land, noemden dat begrijpelijkerwijs 'een late actie.' Er zijn in de loop der jaren stromen petitie's aangeboden en Herero-leiders drongen bij elk staatsbezoek op dat ene zinnetje aan. De kogel is dan eindelijk door de kerk. Laat - maar ook vroeg. Want de minister deed wat de nazaten van de Belgische koning Leopold, die de Congo in een slagveld veranderden, tot op heden niet over hun lippen krijgen. Ooit Tony Blair 'sorry' horen zeggen voor het scalperen van vrijheidsstrijders in het oude Rhodesië door Britse paspoorthouders? Al excuses vernomen van F.W. de Klerk voor de apartheid? Is er een sjeek pardon uitgesproken door president Chirac voor wat er in het westen van Afrika werd aangericht? Voelt uw minister-president Balkenende zich verantwoordelijk voor de massamoorden in voormalig Nederlands-Indië en de slavenhandel aan de Kaap?

Heinrich Ojtiwarongo
swakop@hotmail.com

Netwerk Fair hoopt feiten van wereldwijd belang te onthullen

Journalisten onderzoeken sponsoring politici

Een netwerk van zeventien Afrikaanse journalisten gaat eind oktober van start met een pan-Afrikaans onderzoek naar de financiële machten achter de verkiesingscampagnes van politici. Het is de eerste keer dat onderzoeksjournalisten uit verschillende landen zich aaneensluiten om een grensoverschrijdend thema aan te pakken.

Het onderzoek, Campaign Finance, richt zich op de vraag wie de zakken spekken van Chissano (Mozambique), Mwanawase (Zambia), Mogae (Botswana), Mhangagwa (Zimbabwe) en Tsvangirai (Zimbabwe). Heeft Dos Santos (Angola) nog multinationals die hem helpen nu de Franse regering hem schijnbaar heeft laten vallen? Zijn de Zuid-Afrikaanse magnaten van de black empowerment-concerns NAIL en Johnic hun boegbeeld Saki Macozoma aan het voorbereiden op het presidentschap ná Thabo Mbeki? Welke belangen heeft het bedrijf Anglo American bij de aanstaande verkiezingen in Ghana? Het initiatief is mogelijk dankzij het bestaan van Forum for African Investigative Reporters (Fair), dat via een website en

een aantal e-mail-verzendlijsten journalisten met elkaar in contact brengt. Door informatie uit verschillende landen aan elkaar te knopen krijgen verhalende over, bijvoorbeeld, een lokale corrupte politicus meer internationaal belang. Want wie in het ene land een politicus omkoopt, doet dat in een ander land ook.

In het jaar dat Fair bestaat, zijn al een aantal onthullende artikelen versche-

Meer info: www.fairreporters.org.

Radio achtertralies

Truth Radio, het station van de Polls-moor-bajes in Kaapstad, gaat achttien gevangenen trainen in radiomaken. Het station, dat vijf jaar geleden van start ging, heeft een grote rol gespeeld bij het terugdringen van het geweld binnen de gevangenis muren.

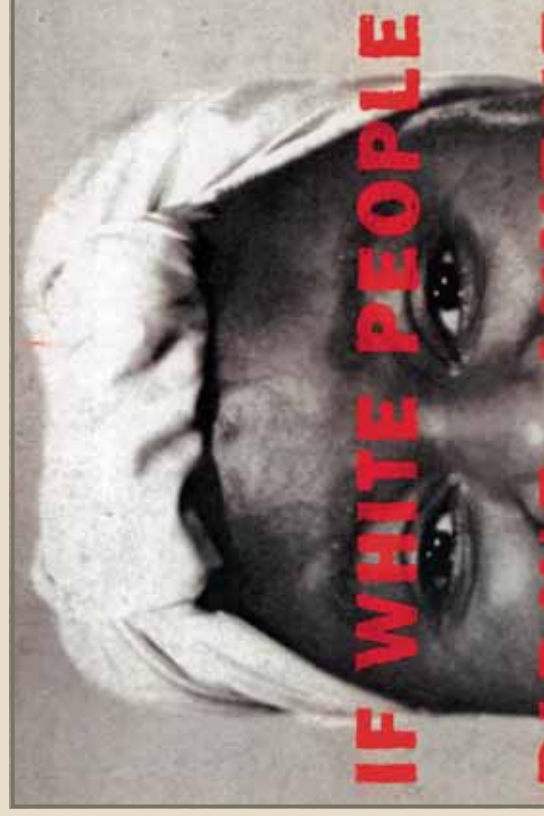
Aanvankelijk nam oprichter Boaden de draagbare cd-speler en het tapedeck - tijdens de uitzendingen aangesloten op de intercom - nog 's avonds mee naar huis. Inmiddels zijn er studio's en zijn de programma's door alle achtduizend gedetineerden te volgen.

Vrije uitgevers verenigen zich

Op 16 september is in Johannesburg de Association of Independent Publishers of Southern Africa opgericht. De nieuwe koepel verenigt onafhankelijke uitgeverijen van het platteland en uit de townships. Grote mediaconglomeraten mogen geen lid worden. De koepel lanceert binnenkort een website en start trainingsprogramma's. Ook worden de krachten gebundeld op het gebied van regionale productie en advertentie-werving. Er zijn inmiddels 120 leden ingeschreven.

Zanu-man kritiseert perswetten

Zimbabwe's censuurwetten moeten ingetrokken worden. Dat stelde Nathan Shamuyarira, oud-minister van Informatie en publiciteitssecretaris van Zanu-PF, de regerende partij. In het kader van de nieuwe wetgeving

ADVERTENTIE

Camping Car Hire (Pty) Ltd

- 4x4 vehicles
- Sedans
- VW Kombis
- Toyota Ventures

Tel.: (061) 237756 or Radiopage 25 2222
Fax: (061) 23 3773 / 24 3773 Cell 081 127 2020
36 Joule Street, Southern Industrial Area
PO. Box 5526, Windhoek, Namibia

MEMBER OF CARAN BACK-UP SERVICE

O Angolense tart grenzen van censuur

In Angola staat het enige dagblad onder staatstoezicht en kent alleen de hoofdstad Luanda een paar radiostations die proberen de censuur te doorbreken. Maar nu is er een nieuw fris geluid.

gestopt wordt. Maar in dit geval lag de bezopen gemotoriseerde moordenaar binnen een paar dagen met zijn gezicht op straat. En wel op de voorpagina van O Angolense van 14 augustus 2004.

“De generaal moordt en blijft zitten waar hij zit. Zonder straf.” Dat was de strekking van de kop. Binnenin stond een reconstructie van het ongeluk, waarbij Generaal Egidio Torres – bijgenaamd *Disciplina* – met naam en toenaam werd genoemd. Vermeld werd ook dat noch hij noch zijn collega's de moeite hadden genomen om naar de begrafenis van Regina, het 22 jarige slachtoffer, te komen. Kortom, er was opeens een schandaal geboren. Dat is een zeldzaam verschijnsel in het door censuur dichtgekitte mediaklimaat. O Angolense – een redelijk leesbaar weekblad met een oplage van een paar duizend – belooft de zaak te blijven volgen, in de hoop dat de politie eindelijk zijn werk eens gaat doen. (Bram Posthumus)

“Generaal scheurt met een bel whisky op door de straten van Luanda in zijn 4Wheeldrive, rijdt een jonge vrouw dood en gaat vervolgens rustig slapen.” Bij de Angolese elites is dit volkomen geaccepteerd gedrag, ook al omdat dit wangedrag per routine in de doofpot

ADVERTENTIES

Since 1900

SWAKOPMUNDER BUCHHANDLUNG
STATIONARY & BOOKS

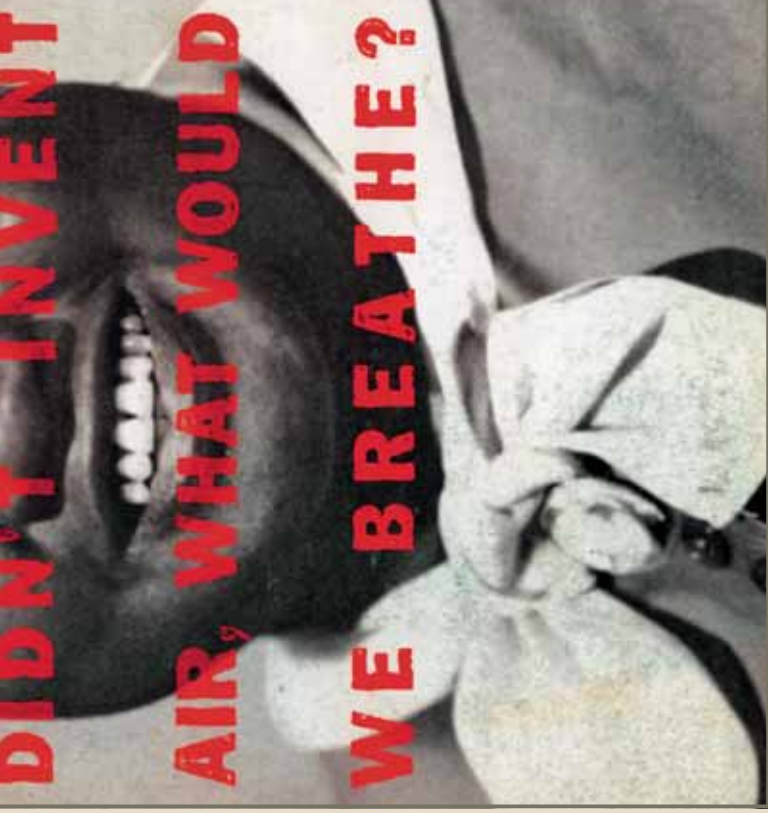
P.O. Box: 500, Swakopmund, Tel.: 064-402 613

Maßgeschneiderte Touren & Safaris
Selbst-Fahrer willkommen!
Self-drivers are welcome!

AND SEE AFRICA FOR FREE
COME WITH ME ON TOUR

NAMIB
ENVIRO TOURS
Tel. / Fax: 064-402667, P.O. Box 674
SWAKOPMUND - NAMIBIA

Tailor-made Tours & Safaris

Het Zuid-Afrikaanse tijdschrift *Chimurenga* schrikt niet terug voor een kleine provocatie. Het blad bevat een zee aan woorden, drijvend in een opvallende typografie. Naast literaire bijdragen, biedt het blad, samengesteld onder aanvoering van hoofdredacteur Ntone Edjabe, verhandelingen over kunst, cultuur en politiek.

Zuid-Afrika krijgt filmarchief AABN

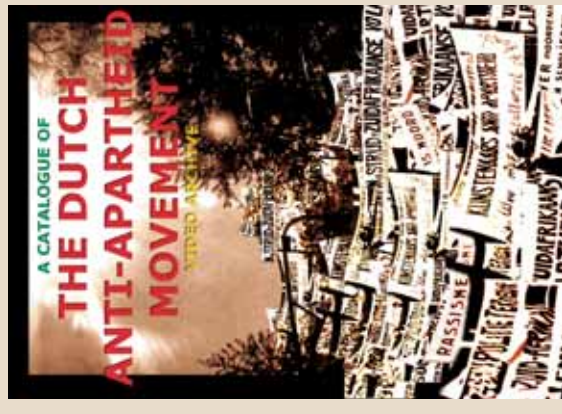
Het filmarchief van de voormalige Anti-Apartheids Beweging Nederland (AABN) komt in handen van de National Film, Video and Sound Archives in Pretoria. Het archief bevat bijna 190 uur aan film- en videobeelden. Deze registreren de Nederlandse activiteiten tegen de apartheid tussen het begin van de jaren zestig en 1994. Over het archief is een boek samengesteld, dat onder meer een catalogus en een essay over 'ballingschap, solidariteit en cultuur' van de schrijver John Matshikiza bevat. Initiatiefnemer Fons Geelings beschrijft de overhandiging aan de Zuid-Afrikaanse minister van Cultuur, Pallo Jordan, op 24 september als een "reparatie van de geschiedenis". De archieven over het tot 1989 door Zuid-Afrika bezette Namibië zijn in hetzelfde kader aan Jordan's Namibische ambgenoot overhandigd.

krant tussen wandelende duinen

werden dit jaar twee onafhankelijke radiostations, drie landelijke kranten en diverse lokale bladen gesloten. Shamuyarira deed zijn uitspraken half augustus in Victoria Falls tijdens een conferentie van het Electoral Institute for Southern Africa. "Als journalist ben ik voorstander van een zo groot mogelijke informatiestroom", aldus de oud-minister.

Regiokrant

Een krant die het opneemt tegen het Westen, het kolonialisme en de armoede. Dat is de niet geringe ambitie van *The Southern Times*, op 5 september in het Zimbabwaanse Victoria Falls gelanceerd. De krant, uitgebracht op kosten van de regeringen van Namibië en Zimbabwe, zal in de gehele regio verkrijgbaar zijn. De potentiële lezersgroep bestaat dan ook uit 340 miljoen mensen. Het plan om de krant *New Sunday Times* te noemen, strandde nadat de Zuid-Afrikaanse *Sunday Times* daar tegen bezwaar maakte. De lancering werd onder meer bijgewoond door de Zimbabwaanse politicommissaris Augustine Chihuri.

Zuid-Afrika speelt dubbele rol in Burundi

IEROEN CORDUWENER

Zuid-Afrika bemiddelt al jarenlang tussen de strijdende partijen in Burundi. De bemiddelaar verliest echter krediet. Want uit economische eigenbelang kiest Zuid-Afrika partij.

Edward Makela hangt wat verveeld aan de bar van hotel Le Doyen, in het centrum van de Burundese hoofdstad Bujumbura. De Zuid-Afrikaanse sergeant heeft het wel gezien in het hart van Afrika. "Ik zit hier nu een half jaar", vertelt hij, "en ik moet nog eens zes maanden." Pas daarna kan hij terug naar zijn vrouw, zijn twee kinderen van zes en acht jaar, naar zijn woning aan de rand van Soweto in Johannesburg.

Makela is een van de 1500 Zuid-Afrikaanse soldaten die in Burundi zijn gelegerd. Aanvankelijk als onderdeel van een troepenmacht die in opdracht van de Afrikaanse Unie de veiligheid moest handhaven in dit land, door oorlog verscheurd. Nadat onder leiding van Nelson Mandela in 2001 een vredesakkoord was gesloten tussen de voornaamste Hutu- en Tutsi-partijen in Burundi, nam Zuid-Afrika het voortouw bij de vorming van de eerste grote Afrikaanse vredesmacht binnen het kader van de Afrikaanse Unie.

In de voorbije drie jaar beschermden Zuid-Afrikanen onder meer politici die terugkeerden uit ballingschap. Niet voor niets, Burundi heeft een cultuur van geweld. Sinds 1993 verkeert het land in een burgeroorlog nadat de eerste wettig gekozen Hutu-president Melchiro Ndadaye door zijn Tutsi-lijfwachter was vermoord. In de voorbije tien jaar zijn in de strijd tussen Hutu-rebellen en Tutsi-leger ruim een half miljoen burgers gedood.

Bulldozer

De rol van Zuid-Afrika in Burundi is zowel diplomatiek als militair. Tussen 1999 en 2002 vervulde Nelson Mandela de rol van bemiddelaar, een positie die hij overnam van de in 1998 overleden Tanzaniaanse oud-president Julius Nyerere. Mandela zette direct flink vaart achter de vredesonderhandelingen. "Een bulldozer", noemt Eugene Nindorera hem. Nindorera, tegenwoordig onafhankelijk politiek consultant, maakte Mandela mee toen hij zelf nog minister van Mensenrechten was. "Mandela wilde te snel en te veel", oordeelt Nindorera.

Mandela's rol is inmiddels overgenomen door Jacob Zuma, de vice-president van Zuid-Afrika. Hij zorgde ervoor dat de Verenigde Naties intensiever bij Burundi betrokken werden. "Dat had zowel een politieke als een financiële reden", zegt Onesime Nduiwmana, minister

van Informatie in Burundi. "Het Burundese conflict dreigde in de internationale politiek vergeten te worden." Maar daarnaast kon Zuid-Afrika de zware financiële lasten van de troepenmacht steeds moeilijker dragen. Sinds augustus van dit jaar is er nu een VN-leger van 5000 man in Burundi, dat de 2500 man sterke eenheid van de Afrikaanse Unie vervangt. Maar ook nu is Zuid-Afrika de belangrijkste leverancier van manschappen, naast Senegal, Ethiopië, Mozambique, Tsjad, Nepal en Bangladesh.

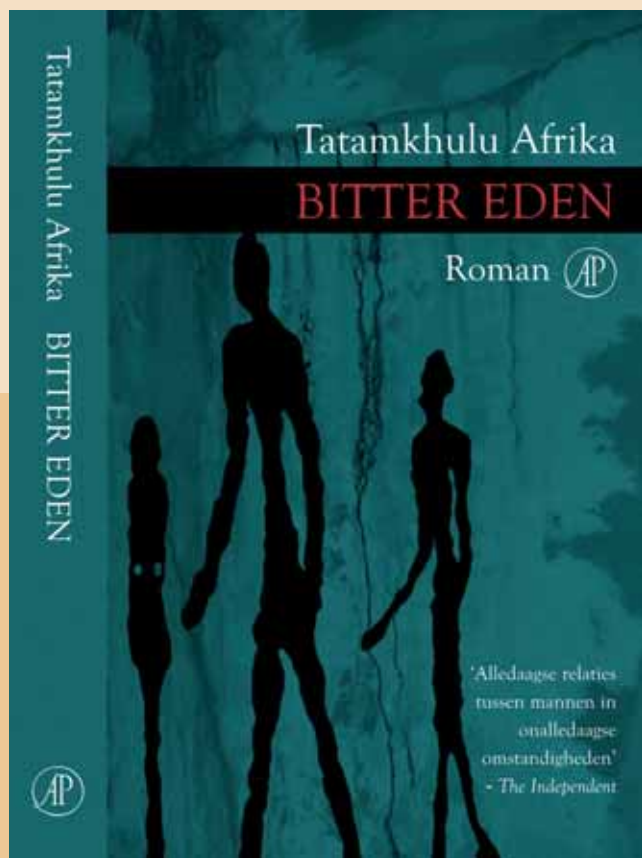
Profiteren

Op politiek niveau is Zuid-Afrika in Burundi krediet aan het verspelen. De 'bulldozer' Mandela werd al met enig argwaan bekeken. Maar Zuma en zijn ANC wordt verweten dat ze te partijdig zijn om nog langer als onafhankelijke bemiddelaar een rol te kunnen spelen. "Het Burundese conflict is heel complex en fragiel", zegt Alexis Kagame, journalist bij de onafhankelijke Burundese Radio Publique Africaine. "Ogenschijnlijk gaat het om de tegenstelling Hutu's en Tutsi's. Maar achter de schermen speelt gewoon de ordinaire strijd om de macht. En Zuid-Afrika kiest steeds vaker en openlijker voor de macht van één partij."

Kagame bedoelt de CNDD/FDD, tot november vorig jaar de belangrijkste Hutu-rebellenbeweging. De groep heeft inmiddels een akkoord gesloten met de regering, waarvan ze nu zelf deel uitmaakt. Haar invloed is zo groot, dat naar algemene verwachting de CNDD/FDD de komende verkiezingen gaat winnen. Haar leider Pierre Nkunduriza wordt dan president. "Zuma en het ANC zijn steeds vaker aan de kant van CNDD/FDD te vinden", zegt Eugene Nindorera. "Er vinden politieke onderonsjes plaats. Waarom? Er is een gemeenschappelijk verleden van verzet. Maar belangrijker is dat Zuid-Afrika economisch wil profiteren. Als straks de oorlog voorbij is en de verkiezingen zijn gewonnen door Nkunduriza, dan is er veel te investeren in dit land."

De eerste bewijzen daarvan zijn nu al zichtbaar. Twintig kilometer ten zuiden van de Burundese hoofdstad Bujumbura is een heus vakantieoord ontwikkeld, aan het strand van het Tanganyikameer. Precies op de plek waar ooit Stanley Livingstone ontmoette. Er worden braais gehouden voor Zuid-Afrikaanse militairen op verlof. En de eigenaren? Dat zijn ook Zuid-Afrikanen •

LEZERSAANBIEDINGEN

Bitter Eden

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd Tatamkhulu Afrika in Noord-Afrika gevangen genomen en overgebracht naar gevangenis in Italië en Duitsland. Gebaseerd op die ervaring heeft hij deze eerlijke en schokkende roman geschreven over drie mannen die zichzelf als straight beschouwen, maar die geconfronteerd worden met gevoelens die aan de oppervlakte komen doordat ze in de gevangenis dicht op elkaar moeten zien te overleven. De Zuid-Afrikaanse schrijver Tatamkhulu Afrika beleefde op tachtigjarige leeftijd zijn literaire doorbraak met deze tedere, maar ook bittere en krachtige roman over voorgoed veranderde levens en over een oorlog waarvan ook het einde geen vrede brengt.

Mijn land van duizend heuvels

In 1994 startte met het neerstorten van het vliegtuig van de Ruandese president Habyarimana de genocide van Ruanda. Het was de snelste en meest effectieve massamoord van de twintigste eeuw. De jonge Jeanne maakte het allemaal mee en verloor het grootste deel van haar familie. In Duitsland vond zij een schuilplaats bij Hanna Jansen, die zich al een moeder over de jonge vrouw ontfermde. Zij tekende haar hartverscheurende verhaal op.

2,95 euro korting op

Tatamkhulu Afrika,
'Bitter Eden'

Uitgeverij De Arbeiderspers, ISBN 90 295 0384 X
normale prijs: € 17,95
actieprijs: € 15,00
EAN/actienummer: (00000)900-65514

Zuidelijk
Afrika

5 euro korting op

Hanna Jansen,
'Mijn land van duizend heuvels'
Getuigenis van Jeanne d'Arc Umubeyeyi

Uitgeverij Aspekt, ISBN 90 5911 466 3
normale prijs: € 19,98
actieprijs: € 14,98
actienummer: 501-19721

Zuidelijk
Afrika

Tegen inlevering van deze bon bij de boekhandel krijgt u een korting van 2,95 euro. De actie loopt van 18 oktober t/m 24 december 2004

Tegen inlevering van deze bon bij de boekhandel krijgt u een korting van 5 euro. De actie loopt van 21 september t/m 21 december 2004

Lourenço Marques, 1963.

BARBARA BOSMA

Vijf decennia heeft de Mozambikaanse fotograaf Ricardo Rangel het dagelijkse leven en de sociale misstanden in zijn land vastgelegd. Veel van zijn foto's werden nooit geplaatst vanwege de strenge censuur van de koloniale overheersers. Nu reist zijn werk naar tentoonstellingen over de hele wereld.

Ricardo Rangel, de vader van de Mozambikaanse fotografie, is dit jaar tachtig geworden. In zijn archief proberen ventilators vergeefs de schimmel uit de muren te weren. Er staan honderden archiefdozen met titels als 'Gewapende strijd', 'Begrafenis Samora Machel', 'Descolados'; alles bij elkaar tienduizenden foto's die de geschiedenis van Mozambique in de tweede helft van de afgelopen eeuw weergeven.

Rangel, die zijn carrière begon als schoonmaker bij een fotostudio, was in 1952 de eerste zwarte fotograaf van Mozambique. Hij werkte eerst voor de krant *Notícias*, de spreekbuis van het toenmalige koloniale bewind. Later was hij verbonden aan andere Mozambikaanse media en was hij medeoprichter van het eerste kleurentijdschrift *Tempo*. Hij maakte er zijn specialiteit van sociale misstanden vast te leggen. Een bekend voorbeeld is zijn foto van twee deuren, een voor mannen en een voor bedienden, gemaakt in de jaren zestig. "In Zuid-Afrika had daar blankes en swartes op gestaan. Maar hier heerste apartheid op zijn Portugees", zegt hij.

Het Mozambique van Riccardo Rangel

FOTO: ELLEN ELMENDORP

Quelimane, 1974.

1960.

Dat zijn politieke getinte foto's het koloniale regiem vaak niet welgevallig waren, spreekt voor zich. Veel van zijn werk werd dan ook niet geplaatst, een deel van zijn negatieven werd zelfs vernietigd. Rangel: "Er was natuurlijk een strenge censuur, maar de zelfcensuur was minstens zo erg. Bij *Noticias* bijvoorbeeld was de hoofdredactie roomser dan de paus. Als zij een artikel of een foto al niet zelf had afgekeurd, werd het voorgelegd aan een overheidsbureau." Rangel werd tijdens zijn werk buiten kantoor in de gaten gehouden. "Toen ik een keer door de politie werd opgepakt en ondervraagd, vroegen ze me: 'Hoeveel roebel heb je met deze foto verdiend?'" Rangel werd er, overigens terecht, van verdacht een aanhanger van de bevrijdingsbeweging Frelimo te zijn. Zijn engagement deed hem twee keer in de gevangenis belanden.

Het leeuwendeel van zijn werk maakte de fotograaf in de jaren zestig als fotoredacteur van het minder gezagsgetrouwe dagblad *Tribuna*. De aanzwellende strijd voor onafhankelijkheid in de eerste helft van de jaren

zeventig, het vertrek van de Portugezen in 1975 en het aan de macht komen van Frelimo ontsnapten niet aan zijn lens.

Furieus

In 1984 begon voor Rangel een nieuw hoofdstuk van zijn leven. Hij werd directeur van het Centrum voor Fotografisch Onderwijs in Maputo; een benoeming die hij aanvaardde omdat hij een bijdrage wilde leveren aan de opbouw van het land. In die nieuwe rol legde hij er zich vooral op toe kennis en ervaring over te dragen op jonge fotografen. Ook ageerde de fotograaf tegen misstanden waarvoor hij de nieuwe machthebbers verantwoordelijkheid hield. In de jaren tachtig was hij een van de initiatiefnemers van een politieke lobby die de Frelimo-regering dwong de persvrijheid grondwettelijk te verankeren. In 1998 sloot hij zich aan bij een onafhankelijke stadspartij, *Juntos pela Cidade* (JPC), opgericht door de twee jaar later vermoorde onderzoeksjournalist Carlos Cardoso. JPC richtte zich vooral tegen de

1964.

groeïende corruptie in Maputo en won bij de gemeenteraadsverkiezingen vijftien zetels.

Maar achter het wat vervallen bureau in een van de vertrekken van het fotocentrum waar Rangel nog steeds de scepter zwaait – “Toen ik bij de minister van Cultuur mijn pensioen aankondigde, werd me dat geweigerd” – zit toch vooral een man wiens passie de vereeuwiging van het leven zelf is. Positief over de prestaties van zijn opvolgers, een nieuwe generatie fotografen, is hij niet. “De kwaliteit van de fotojournalistiek in Mozambique is belabberd. Veel collega’s zijn gemakzuchtig. Dat maakt me kwaad.” In zijn boekje *Foto-Jornalismo ou Foto-Confusionismo* geeft hij daar voorbeelden van. Hij hekelde een foto van een rij ruggen van mensen die naar de lucht wijzen, met een onderschrift over een bijeenkomst van vroegere vrijheidsstrijders. “Dit slaat nergens op. Een fotograaf is in de eerste plaats een journalist. Hij moet zoeken naar een verhaal in beeld. Ik weet dat de ex-combattanten op hun bijeenkomst snellere uitbetaling van uitkeringen eisten. Maar waarom wijzen ze

omhoog? Is het wereldvoedselprogramma bezig om voedsel uit een vliegtuig te gooien?”

Zelf verklaart hij een – wat ouderwets aandoend – respect in zijn werk te willen leggen. Furieus reageert hij op een foto waarop de Mozambikaanse president Chissano op een hotelbed zit. “Deze foto is gemaakt ter gelegenheid van de opening van een nieuw hotel. Maar deze voorstelling is respectloos. Zo zet je de president niet neer. Bovendien willen de mensen het hotel zien”, zegt hij met nauwelijks verholten woede.

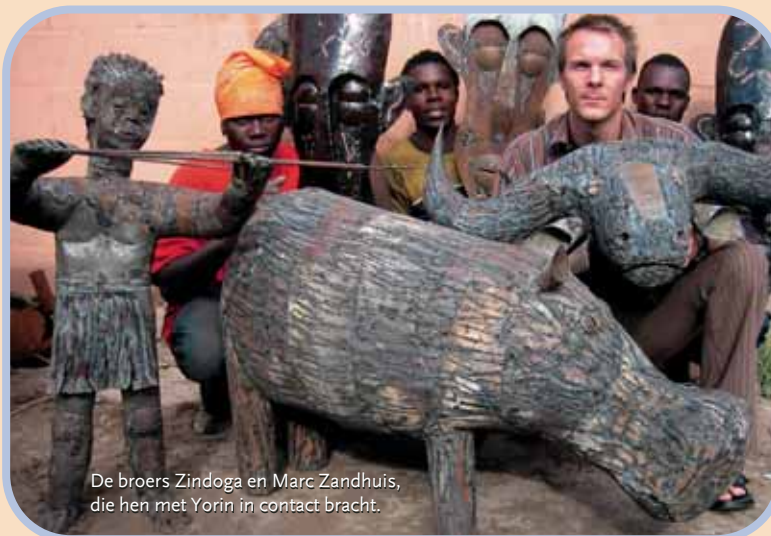
Rangel verruult af en toe zijn Leica voor een digitale camera, maar alleen omdat hij de ontwikkelingen wil blijven volgen. “Als digitale fotografie goedkoper, beter en sneller werk oplevert, heb ik er niks op tegen. Maar tot nu toe zie ik er het voordeel niet van in. In de doka aan de slag gaan, het rode licht, de flesjes chemicaliën, het beeld dat langzaam vanuit het niets verschijnt, daar kan geen digitale foto tegenop. Misschien ben ik een romanticus. Of word ik gewoon oud?” ●

Verlegen lachen was het enige dat dit meisje op de markt van Betafo, midden-Madagascar, kon, nadat ik haar met een verbrand en bezweet hoofd in mijn beste Frans had gevraagd om een flesje water.
 – Tom van der Leij, fotojournalist –

De Bachelor met Zuid-Afrikaanse kunst

Vanaf september volgt Yorin-televisie de verwickelingen in het 'Bachelorhuis', waar een vrijgezel op jacht gaat naar een partner. Bijzonder is dat dit huis in Kaapstad staat. Bijzonder is ook dat het ontwerp van het interieur is verzorgd door Imba Yehvu ('huis van de aarde'), een Kaaps kunstenaarscollectief. De broers Zindoga, afkomstig uit de nabij de stad gelegen township Phillipi, geven zo een krachtig Afrikaans karakter aan dit voor de rest volledig Nederlandse *real life* drama.

De broers Zindoga en Marc Zandhuis, die hen met Yorin in contact bracht.

De vervaardigde stukken, waarin oude auto-onderdelen als Afrikaanse oerbeesten terugkeren, worden in serie gemaakt. Ze zijn te bezichtigen en te koop op www.imbayehvu.com.

CORRECTE DIAMANTEN

Het Platform Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen wil weten of 'verantwoord' consumeren in de praktijk haalbaar is. Je kunt met de beste bedoelingen een winkel binnenstappen, maar is het mogelijk om erachter te komen of het product dat je wilt kopen 'oké' is? Om dit uit te vinden heeft het platform een consumentenonderzoek opgezet voor tien verschillende producten, zoals shampoo, garnalen, sportkleding, bloemen en diamanten. Tientallen vrijwilligers gaan met vragenlijsten bij winkeliers langs om te kijken hoe het gesteld is met hun kennis van 'verantwoord' ondernemen. Voor meer informatie: www.mvo-platform.nl

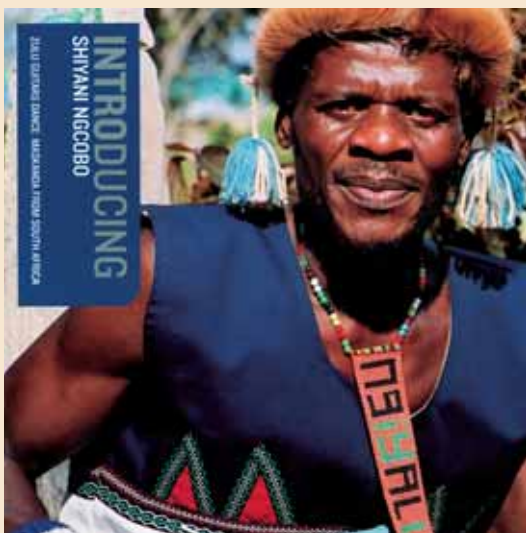

Goede Werken

Tientallen Nederlandse steden onderhouden banden met steden in Zuidelijk Afrika. Heusden ging onlangs een gemeentelijke samenwerking aan met Otjiwarongo (Namibië). Bert Jansen, directeur van de gemeente: "Toen we voor het eerst met de Namibiërs contact hadden, merkten we dat ze alles wilden oplossen. Er zijn aidswezen, grote groepen werkloze jongeren, een slecht functionerend gezondheidscentrum. Maar we zijn een kleine gemeente en het geld moet niet van ons komen. Nu organiseren we twee keer per jaar stages. Dan trainen we mensen in financieel management, jeugdbeleid en woningbouwbeleid. We helpen plannen te ontwikkelen voor de bouw van huizen voor pleegouders van de wezen. En hoe je daar werkloze jongeren voor inschakelt."

Wat begon als initiatief van de eenmansfractie van GroenLinks wordt inmiddels raadbreed gedragen. Er is een stichting in oprichting die het draagvlak onder de Heusdense bevolking gaat verstevigen. Een scholenband is er al. Les 1: op de kaart kijken waar Otjiwarongo ligt. (In het vorige nummer melden we abusievelijk dat Heusden een stedenband met Swakopmund was aangegaan.)

De oerversie van maskande

speelt de oerversie van de maskande al vanaf zijn tiende, en dat is inmiddels 38 jaar geleden. Dit jaar kwam, ongelofelijk maar waar, zijn debuut-cd uit: *Introducing Shiyani Ngcobo*.

De cd past perfect in de terug-naar-de-bron-beweging, waarop vooral westerse luisteraars zo gek zijn, getuige de successen van het Congolese Kékélé of de Cubaanse Buena Vista Social Club. Ngcobo's muziek begint en eindigt bij zijn akoestische gitaar, die de muziek voortstuwt zoals een stotterend motortje dat doet met pleziervaartuigjes.

In alle mijnstreken en industriegebieden, van de Zambiaanse Copperbelt tot Johannesburg, liepen muzikanten rond die met de meest simpele middelen het leven van alledag vastlegden. Een gitaar (desnoods gemaakt van een oud bak-olieblik) en een stem: dat was alles. In het Afrikaans werden ze 'muzikant' genoemd en dat woord werd door de Zulu's omgebogen tot 'maskande'. Maskande was in essentie grotestadsmuziek en het was een kwestie van tijd voordat bas, drums, elektrische gitaar en computerbeats er moderne grotestadsmuziek van maakten. Leuk en aardig, die *bubblegum*, waarin onder anderen wijlen Brenda Fassie grossierde; voor Shiyani Ngcobo echter is die modernisering goeddeels overbodig. Hij

En plezier valt er genoeg te beleven: heerlijk virtuoze openingssalvo's van nummers als *Wayi Thathaphi* en *Akwehlanga Lungehlanga*, vraag- en antwoordspelletjes in *ijadu* en het nummer waardoor Ngcobo voor het leven verslingerd raakte aan de maskande: *Sevelina*. Maar wat vooral opvalt, is het subtiele muzikale gebaar: een extra gitaarloopje hier, een kort stukje samenhang daar. Zang, concertina (uit de accordeonfamilie) en viool zorgen voor een open geluid, een verademing na die dichtgetimmerde *urban* variaties.

Shiyani Ngcobo, 'Introducing Shiyani Ngcobo'. World Music Network.

[Bram Posthumus]

De muziek van...

Jan Douwe Kroeske

diskjockey en televisiepresentator

Wat was het eerste Afrikaanse plaatje dat u draaide?

Ongetwijfeld was dat 'Pata Pata' van Miriam Makeba. Een nummer dat me diep raakt. Waarom dat is, weet ik niet precies. Die bijzondere keelklanken, dat ritme? Het is iets intuïtiefs.

En later?

In 1986, ik werkte net voor de televisie, kreeg ik de gelegenheid om voor de Twee Meter Sessies met Ladysmith Black Mambazo in de studio opnames te maken. Indrukwekkend, indrukwekkend. Misschien is het een rare vergelijking, maar de *feel*, de rondheid van die muziek voelde ik destijds ook bij muziek van de Talking Heads.

De Amerikaanse new wave band

Ja. Het zijn heel andere liedjes – denk aan 'Psycho Killer' – maar het is hetzelfde gevoel, die rare ritmes die tóch kloppen.

Heeft u nog muziek ontdekt de laatste tijd?

Naar aanleiding van de documentaire *Karoo Kitaar Blues* ben ik gaan zoeken naar bluesmuziek uit de Karoo. Ik heb vijf of zeven cd's aangeschaft, onder meer met muziek van een volslagen onbekende 80-jarige bluesartiest. Uzu Mbuwuzi. Prachtig.

Dat vind je hier niet.

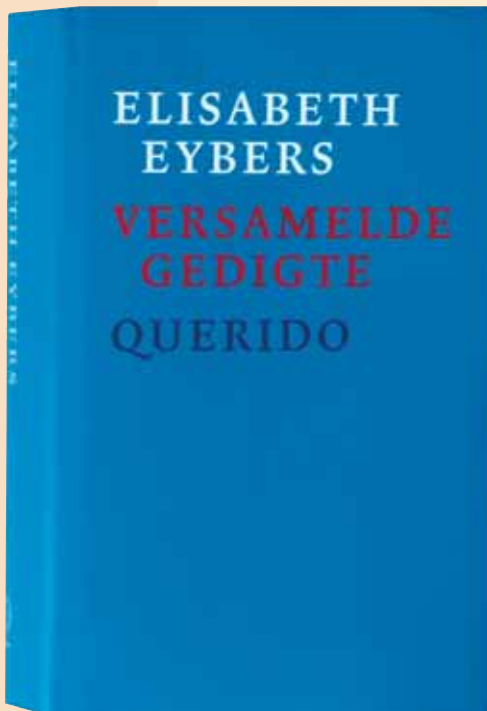
Het bijzondere is dat de functie van muziek in Zuid-Afrika zo heel anders is. In Afrika zit de muziek in de lucht. Ritmiek, zingen – dat is mooi. Grappig is bijvoorbeeld dat wat wij jazz noemen, daar niet hetzelfde hoeft te zijn. North Sea Jazz Festival houdt gewoon in: festival met goede muziek.

U sponsort die 'goede muziek' ook.

We hebben in voorjaar 2003 de Prompt Trust School in Kaapstad geadopteerd. Het is de enige muziekopleiding die ik in Afrika heb gezien waarbij ik het idee kreeg dat ze dingen doen die mensen diep raken. Toen wij daar kwamen, schrokken we: 'Wat is dit mooi, wat is dit goed'. En het werkt. Van de eerste lichter van veertig studenten hadden er twintig meteen een baan; variërend van roadie en technicus tot songwriter en danser.

(Mieke van Twillert)

Boeken

Elisabeth Eybers, *Versamelde gedigte*

Derde, zeer vermeerderde druk. Querido, Amsterdam, 2004. 850 pagina's, € 29,95. ISBN 90 214 6081 5

De oranje-rode editie van de *Versamelde gedigte* van Elisabeth Eybers uit 1995 stopte op pagina 600 met 'Voortbestaan', het laatste gedicht uit de bundel *Noodluik* (1989). De dichteres was toen 75 jaar oud. In juli is de blauwe bundel *Versamelde gedigte* verschenen. Die is meer dan 200 pagina's dikker. Dat zij op hoge leeftijd nog tweehonderd gedichten heeft kunnen toevoegen aan haar oeuvre is zeer opmerkelijk. In februari 2005, wanneer zij negentig jaar wordt, verschijnt zelfs een nieuwe bundel. Eybers maakt met haar 'ouderdomsgedichten' een zeer bijzondere toevoeging aan een reeds bijzonder oeuvre, dat in Nederland de P.C. Hooftprijs en in Zuid-Afrika de Hertzogprijs en verder alle belangrijke prijzen heeft veroverd.

Bijna zeventig jaar na haar debuut in 1936 ironiseert de dichteres nog steeds met plezier haar eigen vindingrijkheid met woorden. De kracht van Eybers' nieuwste gedichten is dat zij in taal schrijft over het afstand doen van de taal. Zij slaagt erin 'om nooddruf met oervloed te rym'. Ze stelt bewust aan de orde dat ze afstand doet van de haar beschoren cyclus van seizoenen, en doet dat met moed, stout-

moedigheid en zin voor humor. De Zuid-Afrikaanse dichteres, geboren in Klerksdorp, woont al sinds 1961 in Amsterdam, maar is altijd in het Afrikaans (en soms in het Engels) blijven dichten. Dat vraagt van de Nederlandstalige lezers een extra inspanning, maar de beloning ervoor is groot.

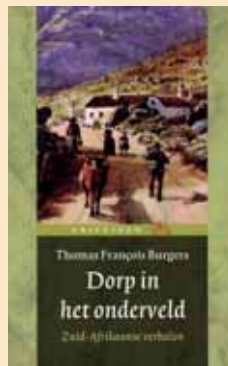
Antjie Krog, *Een andere tongval* (uit het Engels vertaald door Robert Dorsman). Contact, Amsterdam, 2004. 396 pagina's, € 29,90. ISBN 90 254 1832 8.

De vermaarde schrijfster/dichteres onderzoekt in een mengeling van fictie en nonfictie – oorspronkelijke titel: *A Change of Tongue* – het wezen van het begrip transformatie. Zoals ze zelf zegt: "De essentie van het boek is verandering – hoe

dingen veranderen en kunnen veranderen. En ook dat het onmogelijk is om te veranderen zonder je te herinneren wat er gebeurd is." Via een selectief geheugen ga je in je

eigen waarheden geloven, stelt ze. Een meesterwerkje, in briljante stijl geschreven, aldus Elize Parker (*Zuidelijk Afrika Magazine*, winter 2003).

Thomas François Burgers, *Dorp in het omderveld. Zuid-Afrikaanse verhalen* (selectie, tekstbezorging en vertaling door Olf Praamstra). Atheneum-Polak & Van Gennep, Griffioenreeks, 2004. 224 pagina's, € 6,95. ISBN 90 253 0197 5. Verhalen over het leven in een Afrikaans dorp in het midden van de negentiende eeuw. Humoristisch-realistisch proza van een vergeten schrijver (1834-1881), die ooit president van Transvaal was. Hij was geboren en getogen Afrikaner, maar behoorde tot de generatie die nog in het Nederlands schreef.

Andrew Meldrum: *Where we have hope, a memoir of Zimbabwe.* John Murray, Londen, 2004. 272 pagina's, 17,99 pond.

ISBN 0 7195 6718 1

Een zeer persoonlijk relaas van 23 jaar correspondentschap in Zimbabwe. Van 1980 tot zijn deportatie in 2003 volgde Meldrum Zimbabwe voor onder meer *The Guardian* en *The Observer*.

Onvermijdelijk ligt het zwaartepunt bij de gestaag verslechterende situatie van de laatste zeven jaar. Aandacht ook voor de manier waarop onafhankelijke geesten, binnen en buiten de media, aan het rottingsproces een halt roepen toe te roepen. Meldrum wil niet meehuilen met de 'deskundigen', die menen dat het land ten dode opgeschreven is. Vandaar de titel.

Rafelranden

Kleding is een basisbehoefte. Maar het is meer. Kleren zijn een statussymbool of een manier om je te onderscheiden en je eigen identiteit te bepalen. En daar wil je in Nederland best een aardige prijs voor betalen. Jaarlijks worden in ons land miljarden euro's aan kleren uitgegeven. Maar waar gaat dat geld heen? Die vraag wordt beantwoord in het boekje *De rafelranden van de kledingindustrie*, waarin de kledingproductie in zuidelijk Afrika wordt onttrafeld. Met casestudies

uit Lesotho, Madagaskar en Mauritius. Te bestellen bij de Schone Kleren Kampagne (SKK), info@schonekleren.nl. Meer informatie op www.fairwear.nl

Paul Fauvet en Marcello Mosse, *Carlos Cardoso, telling the truth in Mozambique.* Double Storey, Kaapstad, 2004. 356 pagina's, 14,95 pond. ISBN 1 919930 31 0. Fauvet en Mosse (correspondent van dit blad) hebben beiden intensief samengewerkt met de vermoorde Mozambikaanse onderzoeksjournalist Cardoso. In hun boek reconstrueren ze Cardoso's turbulente leven, tot en met zijn confrontaties met het huidige bewind in Maputo, die hem uiteindelijk zijn leven kostten. Het boek bevat ook het verhaal van het mediacollectief Mediafax, dat Cardoso oprichtte.

bijdragen: Ena Jansen, Bram Posthumus, Bart Luirink

Amsterdam/Den Haag/Eindhoven,
23 september tot 6 oktober 2004

Cultuur en debat – Afrovides Festival

Zie aparte programmakrant *Being Here – Zuid-Afrika 10 jaar vrij!* (ingesloten voor abonnees) of www.afrovides.nl

Amsterdam, 1 oktober 2004

Film/Cultuur/debat – NiZA's Levend Jaarboek

Zie aparte programmakrant *Raise Your voice!* (ingesloten voor abonnees) of www.niza.nl

Utrecht, 1 oktober 2004

Concert – African Jazz Pioneers

De legendarische *African Jazz Pioneers* spelen op vrijdag 1 oktober in Rasa, Pauwstraat 13a, Utrecht. De band, opgericht door de inmiddels overleden saxofonist Ntemi Edmund Piliso, combineert traditionele marabi- en majumba-ritmes met Amerikaanse bigband-muziek. Aanvang: 20.30 uur. Entree: € 15 (met Rasa-pas € 12). Meer info: www.rasa.nl

Antwerpen, 1 tot 7 oktober 2004

Cultuur – Zuid-Afrika: 10 jaar later

Het Wereldculturencentrum Zuiderpershuis, Waalse Kaai 14 te Antwerpen, viert Zuid-Afrika's tiende democratische verjaardag met een festival. Op het programma staan diverse films, straatmusical *So Up!* uit Soweto, muziek van African Jazz Pioneers, theaterstuk *Hottentot* (van Greig Coetzee, schrijver Sello Duiker). Meer informatie: www.zuiderpershuis.be

Amsterdam, 6 oktober

Concert – Ensemble Refugium en Dizu Kuduhorn Band

Gezamenlijk concert van Nederlands en Zuid-Afrikaans gezelschap om 20.30 uur in de Singelkerk, Singel 545, Amsterdam. Op het programma staan onder meer werken van Mantombi Matotiyona, Girolamo Kapsberger, Hans Huyssen alsmede traditionele muziek uit Zuid-Afrika, Zimbabwe en Uganda. Toegang: € 15. Kaarten bij Uitlijn (0900-0191) of NZAV (020-6249318).

Utrecht, 8 oktober 2004

Concert – Duimpiano uit Zimbabwe

Spirit Talk Mbira & Chartwell Dutiro – tokkelen op de mbira, zingen met overslaande stem en hartstochtelijk dansen. Daaraan toegevoegd: vileine gitaarlijntjes, stuwende baslijnen en een fors uitgemeten drumstel. Chartwell Dutiro verdiende zijn sporen in de band van Thomas Mapfumo. Nu met 6-man sterke band in Rasa, Pauwstraat 13a, Utrecht. Aanvang: 20.30 uur. Entree: € 17 (met Rasa-pas € 14). Meer informatie: www.rasa.nl

Berghem, 22 oktober 2004

Dans – Neverland

De Gentse choreograaf van Marokkaanse afkomst Abelaziz Sarrokh, leider van het dansgezelschap Hush Hush Hush, heeft een coproductie gemaakt met de Zuid-Afrikaanse gezelschappen Moving into Dance en Soweto Dance Theatre. Het stuk, *Neverland*, gaat op 22 oktober in Berghem in première en daarna op tournee. Meer informatie: www.hushhushhush.be

Amsterdam, 28 en 29 oktober 2004

Conferentie – VU en Zuid-Afrika

De inmiddels 125 jaar oude band tussen de Vrije Universiteit en Zuid-Afrika is onderwerp van een tweedaagse conferentie. Tijdens de conferentie worden lezingen verzorgd door onder meer professor Njabulo Ndebele (rector-magnificus van de Universiteit van Kaapstad en eredoctor van de VU), politicoloog Tom Lodge, onderzoekster Tessa Marcus en professor Gerrit Schutte. Meer informatie: Saskia Stehouwer, a.stehouwer@fsw.vu.nl

Leiden, 29 oktober 2004

Inaugurele rede – Robert Ross

Robert Ross houdt zijn inaugurale rede als hoogleraar in de geschiedenis van Afrika, in het bijzonder Zuid-Afrika aan de Universiteit van Leiden op 29 oktober in het Groot Auditorium, Rapenburg 73, Leiden. Aanvang: 16.15 uur. Meer informatie: afdeling pers en voorlichting, tel. 071-527 7211.

Raise your voice!

NIZA'S LEVEND JAARBOEK 2004 ZUIDELIJK AFRIKA

Vrijdag 1 oktober

19:30 uur

Felix Meritis

Keizersgracht 324, Amsterdam

Toegang: € 10 / € 7,50 (NIZA donateurs, CJP, studenten, stadspas en 65+)

Kassa: 020 6231311 Programma: www.niza.nl

DEBAT, FILM, DISCUSSIE, FOTO-
EXPOSITIE EN LIVE RADIO!

FOTO: UIT DE EXPOSITIE 'MOVING IN TIME' VAN JODI BIEBER | SOUTH PHOTOGRAPHS GRAFISCH ONTWERP: MAAIKE PFANN | KUNSTENMAKERIJ.COM

Nederlands instituut voor Zuidelijk Afrika

